

CREAREA ROMÂNIEI MODERNE INFĂPTUIREA STATULUI NAȚIONAL INDEPENDENT

prof. univ. VASILE MACIU
membru corespondent al Academiei

Crearea României moderne, a statului național independent român, a avut loc în perioada formării și consolidării orînduirii capitaliste în țara noastră și a fost principalul rezultat al mișcării antifeudale și naționale a poporului român din prima jumătate a secolului al XIX-lea. La baza mișcării antifeudale și naționale a românilor și deci a formării României moderne a stat dezvoltarea economiei capitaliste pe teritoriul patriei noastre. „Larga și rapida dezvoltare a forțelor de producție ale capitalismului — arată Lenin — *necesită* teritorii întinse, unite și centralizate din punctul de vedere al organizației de stat, deoarece numai pe astfel de teritorii se poate uni clasa burgheză, desființînd toate barierele vechi, medievale, de castă, îngust-locale, îngust-naționale, religioase, iar o dată cu clasa burgheză — ca antipodul ei inevitabil — și clasa proletară”¹. Deși mișcarea națională a românilor s-a manifestat pe întregul teritoriu locuit de poporul român și a avut în vedere unirea într-un singur stat național a celor trei țări române — Moldova, Țara Românească și Transilvania —, în perioada formării și consolidării orînduirii capitaliste (1848—1878) nu s-a putut ajunge, din cauza înăbușirii revoluției din 1848, decît la unirea Moldovei și Țării Românești în cadrul României, desăvîrșirea unității naționale a românilor terminîndu-se cînd revoluția burghezo-democratică a făcut un nou pas înainte în centrul și răsăritul Europei. Forța motrice a întregului proces istoric au alcătuit-o masele orășenești și țărănești, iar forța conducătoare a fost burghezia, clasa direct interesată în formarea pieței interne naționale, precum și în răsturnarea orînduirii feudale și formarea orînduirii capitaliste. Crearea statului național român, suveran și independent, a fost o acțiune progresistă, statul național fiind expresia noii orînduirii capitaliste, superioară celei feudale. Constituirea României moderne a făcut o breșă burghezo-liberală în sistemul feudal-absolutist al Europei centrale și răsăritene, breșă prin care s-au strecurat numeroase forțe revoluționare.

¹ V. I. Lenin, *Note critice în problema națională*, în *Opere complete*, ed. 2, vol. 24, București, Edit. politică, 1964, p. 156.

Mișcarea antifeudală și națională a românilor, începută încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a luat o amploare tot mai mare în ajunul anului 1848, fiind determinată de adâncirea crizei feudalismului. Împotriva ei se ridicau nu numai forțele feudale interne — feudații proprietari de moșii și (în Transilvania) patriciatul săsesc —, ci și forțele feudale externe potrivnice noii orînduiri capitaliste, precum și unirii românilor într-un singur stat independent. Moldova și Țara Românească, deși aveau o largă autonomie, erau dependente de Imperiul otoman și sub „protecția” Rusiei țariste, care căuta să le anexeze. Românii din Transilvania erau lipsiți de drepturi politice, cu toate că formau majoritatea populației, statul transilvan fiind un instrument de apăsare în mîna Casei de Habsburg, a moșierilor feudali maghiari și a patriciatului săsesc. Deși Transilvania era un principat autonom în cadrul Imperiului austriac, nobilimea din Ungaria, regat care făcea de asemenea parte din Imperiul austriac, urmărea anexarea ei sub pretextul că în evul mediu voievodatul transilvan făcuse parte cîtuva timp din regatul feudal ungar. În această situație, conducătorii cei mai înaintați ai românilor își dădeau seama că nu vor putea ajunge la înfăptuirea unității și independenței naționale decît printr-o revoluție democrată, care să cuprindă întreaga Europă centrală și răsăriteană.

Mișcarea națională din Moldova și din Țara Românească avea ca prim obiectiv unirea acestor țări într-un singur stat independent, care ar fi constituit o bază pentru eliberarea Transilvaniei. Încă din anii 1829—1831 se înscrisese în Regulamentul Organic dorința pentru „o mai de aproape a lor unire...”². Mișcarea românilor transilvăneni avea ca revendicare nemijlocită obținerea dreptului pentru români de a participa la conducerea statului în proporția numărului lor, ceea ce ar fi făcut ca Transilvania să devină *ipso facto* un stat românesc.

Provocată de adâncirea crizei feudalismului, revoluția din 1848 din țara noastră a deschis calea înfăptuirii unirii și independenței naționale a poporului român. Cronologic, lupta pentru unire — pentru unirea deplină — a fost începută de Adunarea națională de la Blaj din 3/15—5/17 mai, unde, cum arată N. Bălcescu, celor ce vorbeau de unirea Transilvaniei cu Ungaria poporul le-a răspuns cu strigarea: „Noi vrem să ne unim cu țeara”³, adică cu Țara Românească și Moldova. Și rapoarte oficiale maghiare arată că în Adunarea națională de la Blaj românii refuzau unirea cu Ungaria și cereau unirea cu Țara Românească⁴.

Deși conducătorii românilor transilvăneni revendicau oficial, din motive de tactică, numai dreptul ca națiunea română să fie recunoscută independentă și să poată trimite în dieta țării deputați în proporția numărului ei, A. T. Laurian, unul dintre secretarii Adunării naționale de la Blaj, îi propunea din

² *Regulamentul Organic*, București, 1832, p. 195.

³ N. Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal*, în *Opere*, t. I, partea a II-a, ed. G. Zane, București, 1940, p. 126.

⁴ *Istoria României*, vol. IV, *Formarea și consolidarea orînduirii capitaliste (1848—1878)*, București, Edit. Academiei, 1964, p. 138.

Sibiu lui N. Bălcescu la 20 iunie/2 iulie, când în Țara Românească funcționa un guvern revoluționar, să se convoace „un congres general dintre toți românii”⁵. Propunerea făcută într-un moment când Casa de Habsburg era amenințată cu răsturnarea chiar la Viena, ținta la coordonarea luptei de eliberare și de unire a întregului popor român. Congresul n-a fost convocat, căci forțele feudale externe amenințau însăși revoluția din Țara Românească, dar cererea convocării lui este o dovadă, cum a arătat N. Bălcescu în 1851, că în timpul revoluției „era scris în fundul inimii fiecărui român: *mîntuirea de orice domnire străină prin unitatea națională*”⁶.

Și din rîndurile sașilor s-au ivit voci care aprobau lupta de unire națională a românilor sau care cereau unirea celor trei țări române într-un singur stat. Dacă învățatul sas Stephan Ludwig Roth, participant la 3/15 mai la Adunarea națională de la Blaj, arată că acolo a avut loc deșteptarea conștiinței naționale a românilor transilvăneni și că prezența culorilor naționale pe un drapel românesc pe malurile Tîrnavelor a trebuit să provoace bucurie la București și la Iași⁷, peste puțin timp după închiderea Adunării un alt sas, Daniel Roth, a publicat la Sibiu broșura *Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche Daco-romanische Monarchie unter Oesterreichs Krone*, în care, cum scrie George Barițiu, „ieși în fața lumii cu planul de a face sașii și românii cauză comună” într-un principat autonom, compus din cele două principate și din Transilvania, „cu constituțiune internă, pe care și-ar vota locuitorii în toată libertatea”⁸. Cunoscînd „planul unor moldavo-români de a uni cele două principate într-un singur principat independent”, Daniel Roth era de părere, scrie George Barițiu, că acest stat, situat între cele trei imperii, „nicidecum nu s-ar putea ținea, ci numai adaos și rotunjit cu teritoriul Transilvaniei...”⁹.

Numai după cîteva zile de la închiderea Adunării de la Blaj, la 12/24 mai, exilații moldoveni aflați la Brașov (dintre care cîteva participaseră la Adunarea națională de la Blaj) au semnat un legămînt revoluționar secret, intitulat *Principiile noastre pentru reformarea patriei*, în care, în afara desființării servituzilor și privilegiilor feudale și a împrumietării țaranilor fără plata vreunei despăgubiri, înscriseră unirea Moldovei și Țării Românești „într-un singur stat neatîrnat românesc”¹⁰. Inițierea unității naționale prin unirea celor două principate era determinată de aparenta ușurință a realizării ei, întrucît în

⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, București, 1902, p. 695.

⁶ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 127.

⁷ Pestalozzi [Stephan Ludwig Roth], *Die Volksversammlung der Romanen in Blasendorf am 3/15 Mai 1848*, în „Transsylvania, Beiblatt zum Siebenbürger Boten”, nr. 48 din 16 iunie 1848, reproduș în Stephan Ludwig Roth, *Gesammelte Schriften und Briefe*, 5. Bd., *Der Predigstuhl der Zeit. Aufsätze aus den Jahren 1842—1848*, Hermannstadt, 1937, p. 301—302.

⁸ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 578.

⁹ *in Moldova*, București, 1960, p. 226.

¹⁰ *Ibidem*, p. 579.

¹⁰ Direcția generală a Arhivelor statului, *Documente privitoare la anul revoluționar 1848*

ambele țări statul aparținea românilor și avea o organizare similară, iar teritoriul celor două principate constituia, după punerea în aplicare la 1/13 ianuarie 1848 a convenției vamale din 1847, o singură piață internă. O acțiune deschisă pentru unirea Moldovei și Țării Românești au început însă îndată muntenii. În memoriul remis în iunie 1848 comisarului otoman Talaat-efendi, erau semnălate și tendințele celor două țări „de a se grupa în același stat”¹¹. Deși în programul revoluționar de la Islaz nu se cerea, în afara revendicărilor social-politice menite să înlăture orînduirea feudală, decît independența administrativă și legislativă a țării, curînd după răsturnarea cîrmuirii boierești s-a început oficios acțiunea pentru extinderea revoluției în Moldova și unirea acesteia cu Țara Românească. În primul său număr, la 12/24 iunie 1848, gazeta „Pruncul român”, editată de C. A. Rosetti, unul dintre principalii membri ai Comitetului revoluționar, publica articolul manifest intitulat *Către frații noștri din Moldova*, în care li se spunea, printre altele, moldovenilor: „Uniți-vă cu noi..., înălțați stindardul libertății și dobîndiți-vă sfințele drepturi”¹². La 26 iunie / 8 iulie, aceeași gazetă publica un nou articol manifest cu același titlu, în care moldovenii erau îndemnați să răstoarne „șovăindul scaun al tiraniei și al despotismului, ca toată nația română să fie liberă, ca toată nația română să alcătuiască un singur stat, un singur popor de frați”¹³. A doua gazetă revoluționară din București, „Poporul suveran”, în programul publicat în primul său număr la 19 iunie/1 iulie 1848 declara că „va avea drept țintă asemenea unirea provinciilor române și tot ce va putea duce România la fericire și mărire”¹⁴. Peste o lună, la 19/31 iulie, aceeași gazetă publica articolul *Unirea Moldovei cu Țeara Românească*, în care se arăta că Adunarea națională, care urma să fie convocată, „trebuie să se pătrună că una din cestiile principale este unirea Moldovei cu Țeara Românească”¹⁵. Unul dintre revoluționari, Dimitrie Goleșcu, administratorul jud. Brăila, scria în acest sens la 7/19 august lui Ion Ghica la Constantinopol că „ideea” formării unui singur stat românesc din toate provinciile locuite de români îi părea atunci „așa de realizabilă, că s-ar putea aproape paria că va avea loc...”¹⁶. Cînd va veni acest moment era singura incertitudine ce-i rămînea.

Către sfîrșitul lui august și începutul lunii septembrie, cînd înăbușirea revoluției din Țara Românească se putea întrevădea, M. Kogălniceanu a elaborat, din însărcinarea Comitetului revoluționar moldovenesc din Cernăuți, programul intitulat *Dorințele partidei naționale în Moldova*, publicat curînd în broșură. Căutînd să nu se îndepărteze de prevederile programului revoluționar de la Islaz, M. Kogălniceanu cerea desființarea privilegiilor boierești, emanciparea țăranilor prin împrumutarea, desființarea robiei țiganilor, ega-

¹¹ *Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, p. 442.

¹² *Ibidem*, p. 547.

¹³ *Ibidem*, t. II, București, 1902, p. 140.

¹⁴ Nerva Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, *Publicațiunile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, t. I, București, 1913, p. 501.

¹⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, t. II, p. 628.

¹⁶ *Ibidem*, t. III, București, 1902, p. 279.

litatea drepturilor civile și politice, alegerea domnului din orice clasă socială etc. „Pe lângă toate aceste radicale instituții, singurele care ne pot regenera patria, adăuga M. Kogălniceanu, apoi partida națională mai propune una, ca cunună tuturor, ca cheia bolței, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național: aceasta este unirea Moldovei cu Țara Românească”¹⁷.

Înăbușirea revoluției din Țara Românească prin intervenția armată a Imperiului otoman și a Rusiei țariste în septembrie 1848 a împiedicat pentru câțiva timp formarea statului național român, fără să poată opri însă dezvoltarea mișcării pentru unirea poporului român.

În toamna anului 1848, în Transilvania lupta de eliberare și de unire națională a românilor lua un avânt tot mai puternic. Către sfârșitul lunii noiembrie, aproape tot principatul era eliberat de sub dominația moșierilor maghiari, dintre care mulți se declarau partizani ai revoluției din Ungaria spre a-și putea menține moșiile și supremația politică în Transilvania. La 16/28 decembrie 1848, N. Bălcescu, care stătuse două luni în Transilvania, scria din Belgrad lui Ion Ghica la Constantinopol că pe cînd era în Transilvania povătuise Comitetul românesc „să convoace o adunare națională care să înceapă a organiza Transilvania ca o țară românească și a o declara astfel... Am povățuit pe românii din Banat — continua el — ca să trimită deputați la acele adunări și împreună cu românimea toată cîtă se afla în imperiul austriac să formeze un corp nedespărțit, avînd aceeași organizație și aceeași administrație”¹⁸. Formarea unui stat românesc în cadrul monarhiei habsburgice era considerată ca un pas important pe calea înfăptuirii unității naționale depline a românilor. În scrisoarea menționată, N. Bălcescu scria: „Crez că acum soarta românilor va fi mult îmbunătățită și că Transilvania și Banatul, desmădulate de Ungaria, s-a apropiat mult de unirea cu noi”¹⁹. La 20 noiembrie/2 decembrie 1848, împăratul Ferdinand a abdicat, lăsînd tronul nepotului său Francisc-Iosif, care a promis popoarelor imperiului tratament egal pe baza libertății. Încurajați de N. Bălcescu, românii transilvăneni, în adunarea făcută la Sibiu la 16/28 decembrie, au hotărît să revendice autonomia deplină a Principatului Transilvaniei, dieta urmînd să fie aleasă din rîndurile tuturor naționalităților conlocuitoare în proporție cu numărul lor, națiunea română trebuind să fie recunoscută de sine stătătoare și organizată în stat²⁰. O delegație a fost trimisă cu un memoriu la împărat — fugit de teama insurecției din Viena la Olmütz — unde, împreună cu delegații românilor din Banat și Bucovina, a cerut într-un memoriu comun, așa cum îndemnase N. Bălcescu, unirea tuturor românilor din monarhia habsburgică într-un singur corp național. Constituția dată de Francisc-Iosif la 20 februarie/4 martie 1849 imperiului reconstitua Marele Principat al Transilvaniei, în care românii obțineau însă numai 17 districte din 46, dar nu erau recunoscuți ca un corp național aparte

¹⁷ *Anul 1848 în Principatele Române*, t. IV, București, 1903, p. 109.

¹⁸ N. Bălcescu, *Opere*, IV, *Correspondență*, ediție critică de G. Zane, București, Edit. Academiei, 1962, p. 118.

¹⁹ *Ibidem*, p. 119.

²⁰ G. Barițiu, *op. cit.*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 301—302.

și nu obțineau participarea proporțională la conducerea statului. Constituția n-a fost aplicată decât parțial, căci după înfrîngerea revoluției maghiare neo-absolutismul a devenit sistemul de guvernămînt al monarhiei habsburgice pînă în 1860. Eforturile românilor de a ajunge la o organizație de stat proprie în cadrul Imperiului habsburgic, deși reluate cu oarecare succes în anii 1860—1865, puteau fi considerate încă din 1852 ca irealizabile, singura speranță de eliberare națională a românilor transilvăneni și bucovineni îndreptîndu-se de aici înainte către statul național român ce se forma prin unirea Moldovei și Țării Românești.

După înăbușirea revoluției, exilații români au continuat să lupte pe calea revoluționară pentru înfăptuirea unității naționale a poporului român. Ei legau lupta lor de lupta pentru progresul social și colaborarea frățească dintre popoare. C. A. Rosetti, stabilit în Franța, sperînd că va vedea „Republica Universală”, scria la 8/20 aprilie 1849 lui Ion Ghica la Constantinopol, exprimîndu-și speranța că peste o lună, două revoluționarii vor „proclama Republica română independentă și socială”²¹. El exprima chiar siguranța, întrebînd la 4/16 octombrie 1849 pe Ion Ghica dacă nu crede și el „că în curînd — mîne poate, peste un an, peste doi, peste trei — socialismul o să triumfe?”²².

Mai realist, N. Bălcescu a expus în lucrarea sa *Mersul revoluției în istoria românilor*, apărută în revista „România viitoare” în 1850 la Paris, un adevărat program revoluționar pentru înfăptuirea unității naționale a românilor într-un singur stat independent și democrat. Unirea, afirma el, va fi opera unei noi revoluții, făcută împreună cu celelalte popoare apăsate de tirani. Revoluția viitoare a românilor, spre deosebire de cea din 1848, „nu se va mîrgini a cere libertatea dinlăuntru, care e peste putință a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de supt domnirea streină, ci va cere unitatea și libertatea națională”²³. Sub influența lui N. Bălcescu, un grup de studenți români din Paris a editat în 1851 revista „Junimea română”, din care au apărut două numere, cu scopul de a propaga „ideea unirii naționale”. Articolul program rezuma țelurile revistei: „1. Război celor apăsători, solidaritate cu cei apsați. 2. Independența și unirea tuturor românilor. 3. Organizarea adevăratei democrații”²⁴. Pentru realizarea acestui program se recunoștea necesitatea unei insurecții. Indicînd mai concret calea înfăptuirii unității naționale, N. Bălcescu scria în anii 1851—1852 cea mai întinsă lucrare a lui, *Istoria românilor sub Mihai-vodă Viteazul*.

Diferențiindu-se prin republicanism social, grupul român din Paris, condus de C. A. Rosetti, a scos în octombrie 1851 la Paris și în 1853 la Bruxelles numerele 1 și 2 ale revistei „Republica română”, care propaga și ea unirea și independența. În articolul program al nr. 1 se cerea pentru poporul român „o patrie independentă și liberă; o patrie de zece milioane de români, care să

²¹ Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848. Noi scrisori către V. Alecsandri. Consemnate de Olimpiu Boitoș*, vol. I, Edit. Scrisul românesc, Craiova (1940), p. 74.

²² *Ibidem*, p. 84.

²³ N. Bălcescu, *Mersul revoluției din istoria românilor*, în *Opere*, t. I, partea a II-a, ed. G. Zane, București, 1940, p. 106.

²⁴ „Junimea română”, Paris, nr. 1 din mai 1851.

aibă toți aceleași drepturi și aceleași datorii, o parte întreagă și deopotrivă la suveranitatea națională...”²⁵.

Colaborarea cu revoluționarii altor popoare s-a organizat în cadrul Comitetului democratic european, înființat la Londra în 1850 de revoluționarul italian Giuseppe Mazzini. Grupul român din Paris, condus de C. A. Rosetti, a trimis la Londra un reprezentant al său, Dimitrie Brătianu, care a colaborat de aproape cu Mazzini și a cunoscut, după toate probabilitățile, pe K. Marx. Cu toate eforturile revoluționarilor democrați sau radicali, noua revoluție în care se spera n-a mai izbucnit, căci burghezia din Europa occidentală și centrală se temea că ea se va transforma într-o revoluție proletară, potrivnică orînduirii capitaliste. Dimpotrivă, burghezia a sprijinit guvernele conservatoare autoritare, cum era acela al președintelui Franței, proclamat în 1852 împărat sub numele de Napoleon al III-lea. Îndată ce primejdia revoluției a trecut, s-au ascuțit însă contradicțiile dintre marile state europene, în special cele dintre Rusia feudală-absolutistă și marile state burgheze Anglia și Franța, pentru dominarea Orientului Apropiat și Mijlociu²⁶.

În iulie 1853 armatele ruse au intrat mai întâi în Moldova și apoi în Țara Românească. Încurajată de Anglia și Franța, Turcia a declarat război Rusiei la 14/26 septembrie, din care cauză cei doi domni, Grigore Al. Ghica și Barbu Știrbei, s-au retras în Austria, păstrînd o atitudine neutrală în războiul dintre Curtea suzerană și Curtea protectoare. La 9/21 februarie 1854, țarul Nicolae I anunța într-un manifest ruperea relațiilor diplomatice cu Anglia și Franța, care-și trimiseseră flotele de război în Marea Neagră contra Rusiei. Austria, fără să declare război Rusiei, s-a înțeles cu țările aliate spre a sili pe țar să-și retragă armatele din Principate, a căror anexare o urmărea ea însăși. În acest scop s-a încheiat între Austria și Turcia la 2/14 iunie 1854 convenția de la Boiadji-Kieuy, prin care trupele austriece erau autorizate să evacueze armatele ruse din Principate, ocupîndu-le pe acestea ele însele pînă la terminarea războiului. Amenințate de austrieci dinspre Carpați și de turci dinpre Dunăre, armatele ruse au început să se retragă în iulie 1854.

Curînd după izbucnirea războiului, cîțiva dintre membrii grupului de exilați români din Paris au plecat la Constantinopol cu scopul de a pătrunde în țară și de a o răscula contra armatelor țariste ocupante. Unii din ei au și reușit să intre în Oltenia (din care trupele ruse se retrăseseră mai din vreme), unde intenționau să formeze un guvern revoluționar. În lunile mai-iunie 1854 apăsese la Craiova „Jurnalul Craiovei”, în care D. Bolintineanu pleda pentru unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat. Referindu-se la situația revoluționară ce se crea, K. Marx semnala ceva mai tîrziu, cînd au sosit la el știri din țara noastră, „simptome de revoluție” în Principatele dunărene²⁷.

²⁵ Dan Simonescu, *Din istoria presei românești. Republica română, Paris 1851 — Bruxelles 1853*, București, 1931, p. 18.

²⁶ E. V. Tarlé, *Războiul Crimeii*, vol. I, București, 1957, p. 38.

²⁷ K. Marx, *Zvonuri despre arestarea lui Mazzini. — Imprumutul forțat din Austria. — Spania. — Situația în Valahia*, în K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 10, București, Edit. politică, 1961, p. 522.

Intrigile lui Heliade și teama turcilor și a aliaților lor de revoluție au dus la arestarea și la alungarea în Occident a majorității exilaților români veniți să elibereze și să unească cele două principate. De aici înainte, exponenții burgheziei românești au căutat să obțină sprijinul statelor capitaliste din Occident, în special pe acela al Franței, și să colaboreze cu boierimea liberală și chiar cu cea conservatoare moderată pentru a înfăptui deocamdată unirea Moldovei și Țării Românești într-un stat burghez. Guvernele puterilor aliate au fost solicitate să sprijine unirea. Prințul Napoleon primea în mai 1855 un memoriu de la N. Golescu și C. A. Rosetti, în care era rugat să sprijine unirea celor două principate într-un stat independent, România, proclamat regat, dându-i-se să înțeleagă că el ar putea fi ales regele noului stat. N. Crețulescu, unul dintre participanții moderați la revoluția din 1848, mare demnitar al lui Barbu Știrbei, a adresat în martie 1855 un memoriu consulilor Angliei și Franței la București, în care pleda pentru unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat cu capitala la București. Gheorghe Magheru, aflat în exil, trimitea la 16/28 decembrie 1855 guvernului Sardiniei, care se alăturase aliaților contra Rusiei, un memoriu în care-i cerea sprijinul pentru unirea celor două principate. Guvernele englez și francez au fost solicitate cu și mai multă insistență pentru cauza Unirii.

Exilații români au dus o largă acțiune de câștigare și a opiniei publice europene pentru cauza unirii. Un număr important de savanți, literați, ziariști — mai ales francezi, dar și englezi, germani, ruși și italieni —, printre care Jules Michelet, Edgar Quinet, Elias Regnault, Paul Bataillard, E. Crowe — au scris în favoarea unirii Principatelor lucrări, studii sau articole. Izvorită din revoluția din 1848, problema unirii a fost repede îmbrățișată de spiritele progresiste din Europa, de cluburile liberale sau democratice, ca și de comitetele revoluționare. Presa europeană a discutat-o tot mai insistent, iar cabinetele europene au început să considere problema Principatelor ca una din problemele echilibrului european. Deschizându-se în aceste împrejurări, conferința preliminară de pace de la Viena a hotărât desființarea protectoratului Rusiei țariste asupra Moldovei și Țării Românești și înlocuirea lui cu garanția colectivă a puterilor participante la conferință a autonomiei celor două principate. Mergînd mai departe, în ședința de la 14/26 martie 1855 delegatul francez Bourqueney a propus unirea Principatelor într-un singur stat cu un domn ereditar străin, dar delegații englezi, austrieci și turci s-au opus, declarînd că inițiativa reorganizării Principatelor revenea Porții. Ceva mai înainte, delegatul rus Gorceakov propusese însă să se consulte populația celor două principate în privința menținerii sau modificării Regulamentului Organic. Prefăcîndu-se că vrea să supună conferinței dorințele Principatelor, Poarta le-a invitat pe acestea să trimită fiecare câte un delegat la Viena. Moldova a trimis pe unionistul Costache Negri, dar cînd trebuia să plece și delegatul muntean s-a aflat că se suspendaseră lucrările conferinței. Prin propunerea lui Bourqueney, unirea Moldovei și Țării Românești devenise o problemă europeană. La baza propunerii era grija lui Napoleon al III-lea de a stinge focarul revoluționar de la Dunărea de jos prin satisfacerea unei părți a revendicărilor formulate în 1848 și în anii următori de români. El sprijinea însă unirea și pentru a instala în

noul stat o rudă a sa, precum și pentru a-și crea în vederea întăririi poziției sale interne prestigiul de apărător al popoarelor asupraite.

După retragerea armatelor ruse, turcii s-au grăbit să ocupe în august 1854 Bucureștii, unde au intrat împreună cu Heliade, care spera să fie numit domn. În septembrie, sosind și trupele austriece, turcii și Heliade s-au retras, la București și Iași stabilindu-se, spre a-și continua domniile, Barbu Știrbei și Grigore Al. Ghica. Cu toată prezența trupelor austriece, mișcarea unionistă s-a dezvoltat în ambele principate, mai repede în Moldova, unde domnitorul nu se temea de ea, ceva mai lent în Țara Românească, al cărui domn, deși declara că e pentru unire, se temea însă de mișcarea unionistă, pentru că aceasta era potrivnică marilor moșieri. În decembrie 1854 a început să apară pentru puțin timp gazeta unionistă „Timpul“, scoasă de marea burghezie comercială din București. După încetarea apariției acesteia, din februarie pînă în octombrie 1855 a apărut tot la București „Patria“, o gazetă unionistă mai vie, redactată de N. Nenovici, unul dintre cei mai activi comisarini de propagandă din 1848. În Moldova, mișcarea unionistă a devenit puternică în 1855, cînd V. Alecsandri a editat aproape tot anul la Iași revista „România literară“, al cărei titlu indica însuși programul unirii. De la 1/13 octombrie a început să apară tot la Iași gazeta „Steaua Dunării“, sub redacția celui mai înzestrat dintre luptătorii moldoveni pentru progres și Unire, M. Kogălniceanu. În articolul-program publicat în primul număr se arăta că gazeta va lupta pentru unirea Moldovei cu Țara Românească într-un singur stat, ea fiind „singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor, pentru autonomia și garantarea noului stat de întreaga Europă“. Unirea națională trebuia să fie însoțită însă de „emanciparea și îndrituirea claselor muncitoare“, de desființarea robiei — „această pată neagră a omenirii“ — și de asigurarea legalității și a bunei rînduiri. Scrisă cu talent, în spiritul mișcării naționale și al progresului social, „Steaua Dunării“ a reușit să domine curînd opinia publică din Moldova și să influențeze pe cea din Țara Românească.

Cauza unirii Principatelor, fiind „o problemă europeană“²⁶, a fost una din problemele importante ale Congresului de la Paris, deschis la 13/25 februarie 1856 sub președinția contelui Walewski, ministrul afacerilor externe al Franței, văr al împăratului Napoleon al III-lea. S-a hotărît cu ușurință înlocuirea protectoratului rus cu garantarea colectivă a autonomiei Principatelor de puterile participante la congres, Poarta obligîndu-se să dea celor două țări „o organizație interioară conformă cu nevoile și dorințele populațiilor“²⁹. Walewski, susținut de lordul Clarendon, ministrul afacerilor externe al Angliei, de Cavour, primul ministru al Sardiniei, și de delegatul rus, contele Orlov, a declarat că „unirea celor două provincii răspunde necesităților revelate de un examen atent al intereselor lor veritabile“³⁰. Aali-pașa, reprezentantul Porții, a combătut propunerea, susținînd că unirea o voiau numai cîțiva inși, dar nu

²⁶ T. W. Riker. *Cum s-a înfăptuit România*, București, 1944, p. 41.

²⁹ D. A. Sturdza ș.a., *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. II, București, 1889, p. 1 002.

³⁰ *Ibidem*, p. 1 016.

era opinia populațiilor celor două țări. Buol, cancelarul Austriei, a susținut teza otomană, adăugînd că Principatele n-au fost consultate. S-a hotărît, în consecință, să se alcătuiască o comisie de informare, compusă din reprezentanții tuturor puterilor participante la congres, și să se convoace cîte o adunare ad-hoc în reședința fiecăruia din cele două principate spre a exprima dorințele populațiilor. Austria a fost obligată să-și retragă trupele din Principate îndată după schimbul ratificării tratatului, care a și fost semnat la 18/30 martie 1856. Congresul de la Paris nu fusese capabil, din cauza divergențelor din sînul său, să hotărască unirea Principatelor, dar lăsase posibilitatea moldovenilor și muntenilor să se pronunțe ei înșiși în privința soartei lor viitoare. Această cale nu era însă de loc netedă, căci, dacă Turcia și Austria consimțiseră s-o indice, scopul lor nu fusese spre a-i conduce pe români la unire, ci spre a-i împiedica să formeze un stat mai puternic decît fiecare din cele două principate.

Planurile separatiste ale Porții și ale Casei de Habsburg s-au izbit de voința de unire a moldovenilor și muntenilor. Pentru a deschide calea înțelegerii dintre grupările unioniste, la 11/23 decembrie 1855 domnul Moldovei a dat legea de eliberare a robilor aparținînd particularilor, cu despăgubire bănească pentru proprietari, iar la mijlocul lunii mai 1856 a pus în aplicare legea presei, care asigură o largă libertate a scrisului. Tot în această lună, Grigore Al. Ghica, încunoștințat că nu i se va prelungi termenul de domnie, s-a declarat pe față și în mod categoric pentru unire. Boierimea conservatoare moderată s-a strîns împrejurul său. La 25 mai/6 iunie reprezentanți ai boierimii conservatoare moderate, ai boierimii liberale și ai burgheziei s-au întrunit la Socola, lângă Iași, și au înființat societatea „Unirea”, cu scopul de a lupta pentru unirea cu principe străin a Moldovei și Țării Românești. Peste cîteva zile a avut loc la Iași o adunare numeroasă la care au participat puțini boieri mari, mulți boieni de mijloc și mici, burghezi și răzeși. M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Costache Negri, V. Mălinescu, principalii animatori ai mișcării unioniste din Moldova, erau prezenți. S-a cerut unirea Principatelor cu principe străin și s-au aprobat măsurile de organizare a mișcării pentru unire. Punerea în discuție a reorganizării interne a provocat însă tumult din cauza contradicției de clasă dintre participanți în problema emancipării țăranilor prin împroprietărire. Ședința a fost întreruptă, ajungîndu-se apoi la înțelegere prin renunțarea dezbaterii chestiunii spinoase a împroprietăririi țăranilor. S-a hotărît intensificarea luptei pentru unire, trimițîndu-se delegați în ținuturi spre a organiza în toată țara mișcarea. Prin hotărîrile adunării, mișcarea unionistă se centraliza, deși sărăcea în conținut. Elementele cele mai reacționare ale marii boierimi s-au grupat în jurul lui Toderiță Balș, care aspira să ajungă domn cu sprijinul Porții. Ele se temeau că prin unire își vor pierde o parte însemnată din moșii și poziția dominantă în stat.

La împlinirea celor șapte ani de domnie pe cît timp fusese numit, Grigore Al. Ghica a părăsit tronul, plecînd în Franța, iar Poarta s-a grăbit să-l numească pe Toderiță Balș caimacam. Gazetele unioniste „Steaua Dunării” și „Zimbrul” au fost suprimate. Miniștrii lăsați de Grigore Al. Ghica au fost înlocuiți cu separatiști. Au fost înlocuiți, de asemenea, funcționarii administrativi

bănuți ca unioniști, s-au făcut presiuni asupra țăranilor pentru a le smulge semnături pe memorii separatiste, propagandiștii unirii au fost arestați. Așteptând retragerea trupelor austriece, mișcarea unionistă s-a hotărât să treacă în defensivă. Ea a făcut să apară la Bruxelles, sub redacția lui N. Ionescu, la 4 decembrie 1856 gazeta „L'Étoile du Danube”, care scotea pentru țările române o ediție specială, tipărită pe hârtie subțire, spre a fi introdusă mai ușor peste graniță.

În Țara Românească, unde Barbu Știrbei continua să ia măsuri împotriva partizanilor progresului, mișcarea unionistă se organiza clandestin. Plecarea din domnie a lui Barbu Știrbei și numirea lui Alexandru Ghica, fost domnitor regulamentar, în postul de caimacam au produs în rîndurile boierimii conservatoare o spărtură, care a putut fi utilizată pentru dezvoltarea mișcării unioniste. Caimacamul, urît de majoritatea boierimii conservatoare, care susținea pe Gh. Bibescu și pe Barbu Știrbei, s-a văzut silit să facă unele concesii grupărilor progresiste. Un Comitet al unirii, clandestin, a luat ființă, organizînd și în județe comitete unioniste locale. S-a stabilit o legătură permanentă cu grupul exilaților de la Paris. S-au alcătuit memorii cu numeroase semnături pentru unire. În iulie 1856, cu ocazia trecerii prin București a comisarului francez Talleyrand-Périgord, au avut loc puternice demonstrații în favoarea unirii. În august, mișcarea unionistă antrena și masele țărănești, ceea ce îngrijora marea boierime. Pentru a se ajunge la înțelegere, caimacamul a permis intrarea în țară a aceluia dintre exilați — Gh. Magheru, Al. G. Golescu — care prezentau garanții de moderație. Grupul restrîns, dar foarte activ, al exilaților de la Paris n-a fost primit să intre în țară decît tîrziu, la sfîrșitul lunii iunie 1857, cînd o înțelegere între gruparea conservatoare moderată a caimacamului și grupările progresiste era un fapt împlinit. Încă de la 6/18 februarie 1857 începuse să apară la București, cu autorizația caimacamului, gazeta „Concordia”, sub redacția lui C. A. Crețulescu, unul din conducătorii mișcării unioniste muntene. Cum indica și numele, „Concordia” chema la conlucrare pentru înfăptuirea unirii toate clasele sociale pe baza unui program progresist moderat. În aceeași lună, gruparea caimacamului organizase și ea un comitet al unirii, din care făceau parte unele elemente ale burgheziei funcționărești. După numeroase adunări și discuții, cele două comitete unioniste s-au contopit la 3/15 martie, alcătuiind un Comitet central al unirii, sub președinția lui C. A. Crețulescu și a lui L. Calenderoglu, care s-a retras peste cîteva zile. A fost adoptat, în vederea alegerilor pentru Adunarea ad-hoc, un program electoral unic, alcătuit din patru revendicări: 1) garantarea autonomiei țării și neutralitatea teritoriului Principatelor; 2) unirea acestora într-un stat cu un singur guvern; 3) prinț străin ereditar dintr-o dinastie domnitoare în Europa; 4) guvern constituțional reprezentativ cu o singură adunare obștească aleasă pe o bază electorală „îndestul de largă, încît să reprezinte interesele generale al populației române”³¹. Se proclama respect pentru proprietatea individuală, egalitatea tuturor românilor în fața legilor, libertatea individuală și a muncii țăranilor, fără să se spună

³¹ D. A. Sturdza, ș.a., *op. cit.*, vol. IV, București, 1889, p. 51.

ceva despre împroprietărirea acestora cu pământ. Se ajungea astfel și în Țara Românească la colaborarea între burghezie și boierimea conservatoare moderată, cum se ajunsese și în Moldova în mai 1856. La 11/23 martie, Comitetul central al unirii din București se adresa Comitetului unirii din Iași, trimițându-i programul său și cerându-i colaborarea pentru înfăptuirea unirii. Grupările unioniste — a exponenților burgheziei, a boierilor liberali și a boierilor conservatori moderați — duceau acum o acțiune comună pentru unire, coalizate în cadrul Partidei naționale, organizație mai strânsă în Moldova și mai puțin unită în Țara Românească.

În prima jumătate a lunii martie, trupele austriece s-au retras din Principate. Cam în același timp au sosit la București, pe rând, membrii Comisiei de informare, organizată pe baza hotărârilor Congresului de la Paris pentru a supraveghea alegerea deputaților Adunărilor ad-hoc și a informa viitoarea conferință a reprezentanților celor șapte puteri semnatare ale tratatului de la Paris asupra revendicărilor ce urmau a fi formulate de români în vederea reorganizării Principatelor. Tot în prima parte a lunii martie a sosit la București și la Iași firmanul de convocare a Adunărilor ad-hoc, alcătuit de Poartă împreună cu reprezentanții la Constantinopol ai celorlalte puteri. Firmanul prevedea cinci clase de alegători: clerul, boierii, proprietarii mici (adică răzeșii și moșnenii înstăriți), burghezii și țărani dependenti. Boierii alegeau direct câte doi deputați de județ; micii proprietari alegeau, prin intermediul unor delegați aleși în fiecare plasă, câte un deputat de județ; burghezia alegea în Țara Românească 22 deputați, iar în Moldova 18; țărani dependenti (clăcași și pontași), alegeau, prin intermediul unor delegați de plăși (aleși ei înșiși de delegații satelor), câte un deputat de fiecare județ. Deși boierimea era favorizată, deputații burgheziei, ai micilor proprietari și ai țăranimii dependente ar fi putut constitui o majoritate progresistă a Adunărilor ad-hoc, dar burghezia se angajase să colaboreze cu boierimea, de care nu voia să se despărță.

Apropierea plecării trupelor austriece și a sosirii firmanului de convocare a Adunărilor ad-hoc a provocat în Moldova organizarea în februarie 1857 a Comitetului electoral al unirii, compus din exponenți ai boierimii conservatoare moderate, ai boierimii liberale și ai burgheziei. În programul lansat se formulau nouă revendicări: 1) unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat; 2) neutralitatea teritoriului acestor țări; 3) respectarea autonomiei Principatelor; 4) prinț străin, ales dintr-una din familiile domnitoare din Apus cu înlăturarea statelor vecine; 5) putere legiuitoare reprezentând întreaga națiune; 6) desființarea regimului jurisdicției consulare pentru străini; 7) dreptul Principatelor de a avea relații comerciale cu statele străine în conformitate cu interesele lor; 8) garantarea drepturilor Principatelor de puterile semnatare ale tratatului de la Paris; 9) reorganizarea societății pe baza principiilor de egalitate a tuturor în fața legilor și a respectului proprietății. Nimic despre împroprietărirea țăranilor. Peste câteva zile, Comitetul electoral al unirii a adresat consulilor din Iași ai puterilor garante un memoriu în care cerea „garantarea deplinei libertăți” a votului pentru alegerea Adunării ad-hoc, înlăturarea caimacamului Toderiță Balș și restabilirea libertății presei. Curând însă,

la 17 februarie/1 martie 1857, Toderiță Balș a murit, dar Poarta a numit în locul lui peste câteva zile tot un separatist, pe Nicolae Vogoride. Deși cetățean moldovean prin căsătoria lui cu fiica boierului Costache Conachi, noul cai-macam se afla sub influența tatălui său, fanariotul Ștefanache Vogoride, care era de mult timp în serviciul Porții. Cîrînd el a dezlănțuit o violentă campanie contra mișcării unioniste, ceea ce a determinat pe o parte din membrii Comisiei de informare să se deplaseze de la București la Iași. Cu toate îndemnulile de moderație date de comisari, N. Vogoride a continuat să persecute pe unioniști, i-a șters din listele electorale, punînd alte persoane în locul lor. Pîrcălabul ținutului Covurlui, Al. I. Cuza, neacceptînd să falsifice alegerile, și-a dat demisia, publicînd și motivul ei. Unioniștii au făcut să se publice și corespondența primită de N. Vogoride de la rudele și protectorii săi, în care era îndemnat să scoată la alegeri o Adunare ad-hoc separatistă. Anunțînd ținerea alegerilor, cai-macamul s-a și grăbit să le efectueze, deși puterile unioniste — Franța, Rusia, Sardinia și Prusia — ceruseră insistent Porții să fie amînate pentru a se asigura corectitudinea lor. Întrucît Poarta, sprijinită de Anglia și de Austria, refuza anularea alegerilor falsificate, puterile unioniste au întrerupt raporturile cu ea, ceea ce putea duce la un război european. După ce refuzase solicitarea neoficială ce-i făcuse Clarendon să declare formal că era contra prințului străin³², Napoleon al III-lea, temîndu-se că în urma războiului putea izbucni din nou revoluția, precum și de urmările politice ale prăbușirii probabile a Austriei și a Imperiului otoman, n-a îndrăznit să înceapă ostilitățile, preferînd să ajungă cu Anglia la compromisul de la Osborne (28 iulie/9 august 1857). Guvernul englez acceptă să îndemne Poarta să anuleze alegerile falsificate de N. Vogoride și să-i ordone acestuia să facă altele, corecte. În schimb, Napoleon al III-lea renunța de a mai sprijini unirea completă a Principatelor și prințul străin.

Noile alegeri din Moldova și alegerile din Țara Românească — unde cai-macamul Alexandru Ghica, înțeles cu unioniștii, înțîrziase efectuarea lor — s-au desfășurat în cursul lunii septembrie fără incidente. Boierii erau însă îngrijorați, mai ales în Moldova, de avîntul mișcării țărănești, care, sprijinind lupta pentru unire, țintea la emanciparea țăranilor dependenți prin împrăștiere. Alegerile din Moldova au dat o majoritate zdrobitoare Partidei naționale. Și alegerile din Țara Românească, unde nu exista nici o grupare potrivnică unirii, au dat rezultate favorabile grupărilor din Partida națională.

La 7/19 octombrie, M. Kogălniceanu a citit în Adunarea ad-hoc a Moldovei o propunere semnată de 18 deputați (printre care Anastase Panu și Vasile Mălinescu, reprezentanți ai burgheziei, și Simion Stanciu, țaran), în care se cerea : 1) respectarea autonomiei țării ; 2) unirea Moldovei și Țării Românești într-un singur stat cu numele de România ; 3) prinț străin ereditar dintr-o dinastie europeană ; 4) neutralitatea teritoriului celor două țări ; 5) adunare obștească, „în care să fie reprezentate toate interesele nației“³³. Propunerea a

³² Harold Temperley, *The Union of Roumania in the private letters of Palmerston, Clarendon and Cowley, 1855—7*, în „Revue Historique du sud-est européen“, XIV-e année, juillet-septembre 1937, p. 330—331.

³³ D. A. Sturdza ș.a., *op. cit.*, vol. VI, partea I, București, 1896, p. 68.

fost combătută de Alecu Balș, care, ca proprietar a 80 000 de fălci de pământ, se pronunța contra unirii. Propunerea a fost însă votată de 81 din cei 83 de deputați prezenți, rezultatul votului fiind primit „cu unanimitate și nesfârșite aclamații de: Vivat Unirea!”³⁴.

La 8/20 octombrie, C. A. Crețulescu a făcut în Adunarea ad-hoc a Țării Românești o propunere cu următoarele cereri: 1) garantarea autonomiei și a drepturilor internaționale ale țării; 2) unirea Țării Românești și a Moldovei „într-un singur stat și sub un singur guvern”; 3) prinț străin ereditar; 4) guvern constituțional reprezentativ cu „o singură adunare obștească, care va fi întocmită pe bază electorală largă încît să reprezinte interesele generale ale populației române”³⁵. A doua zi, după ce cîțiva deputați au susținut-o, propunerea a fost aprobată de întreaga adunare în mijlocul entuziasmului general. În memoriile sale, C. D. Aricescu, el însuși deputat al orașului Cîmpulung, arată că la anunțarea rezultatului votării public din tribune a aplaudat, în timp ce curtea și împrejurimile clădirii Adunării erau pline de popor din „toate clasele, de toate etățile, de ambele sexe; astfel că deputații, la ieșirea lor, fură oarecum purtați în triumf la domiciliul lor”³⁶.

În esență, dorințele exprimate de cele două adunări erau aceleași. Ele ținteau la înfăptuirea unui singur stat, România, prin unirea Moldovei și Țării Românești, a cărui autonomie trebuia să fie garantată de puterile semnatare ale tratatului de la Paris din 18/30 martie 1856. Dacă nu se cerea independența, în schimb se cerea pentru noul stat un statut internațional bine precizat. Adunarea munteană a hotărît să nu între în discutarea problemelor privind reorganizarea internă decît după ce puterile vor fi aprobat unirea. Cu prilejul discutării memorandumului ce trebuia trimis Comisiei de informare, deputatul țaran Gh. Lupescu a cerut la 1/13 noiembrie „ca să fie și săteanul cu dreptul de alegător și ales la viitoarea obștească Adunare a țării”³⁷. Numai un deputat al burgheziei a susținut amendamentul, în timp ce cîțiva deputați ai Partidei naționale au propus amînarea discutării lui sau l-au combătut, din care cauză Adunarea l-a respins. Într-o altă ședință, la 7/19 decembrie, un alt deputat țaran, Constantin Tănase, a citit un amendament semnat de 16 deputați țărani, unde se arăta că țărani aveau „dreptul netăgăduit d-a lua parte la viitoarele adunări, care vor face Constituția țării și legiurile din mănuntru”³⁸. Altfel, orice legi s-ar face fără reprezentanții țaranilor „vor fi privite de țară ca nedrepte și împilatoare”³⁹.

Spre deosebire de Adunarea munteană, Adunarea ad-hoc a Moldovei a hotărît să discute și problemele privind reorganizarea internă, votînd la 15/27 septembrie un „șir de chestii generale ce sînt a se dezbate de către Adu-

³⁴ D. A. Sturdza ș.a., *op. cit.*, vol. VI, partea I, p. 80.

³⁵ *Ibidem*, vol. VI, partea a II-a, București, 1896, p. 34.

³⁶ Vasile Maciu, *Activitatea istoriografică a lui C. D. Aricescu*, în *Studii și articole de istorie*, II, București, 1957, p. 535—536.

³⁷ D. A. Sturdza ș.a., *op. cit.*, p. 85.

³⁸ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, *Documente interne (1854—1857)*, București, Edit. Academiei, 1961, p. 658.

³⁹ *Ibidem*.

nare“, care cuprindea : rectificarea hotarelor țării de o comisie europeană, supunerea străinilor la jurisdicția țării, libertatea țării de a face „legăminte“ comerciale, organizarea unei puteri armate naționale, libertatea cultelor religioase, egalitatea românilor în fața legii, contribuția generală și „dreaptă“, supunerea tuturor la recrutarea militară, respectul domiciliului și al libertății individuale, drepturi politice „pentru pămîntenii de orice religie creștină“, separarea puterilor în stat, responsabilitatea miniștrilor, organizarea centrală a bisericii creștine ortodoxe din Principate ⁴⁰. Nu era pusă în discuție problema împrumutării țăranilor dependenți, a cărei rezolvare putea grăbi consolidarea statului național. Cu ușoare modificări, „șirul de chestii generale...“ a fost votat. Aprobîndu-l, Adunarea pîtea la reorganizarea societății pe baze burgheze.

Deputații țărani, nemulțumiți cu emanciparea de servituțiile feudale, subînțeasă prin „egalitatea românilor“ în fața legii, au după la 9/21 noiembrie un memoriu în care se arăta starea insuportabilă în care se afla țărănimia, se denunțau apăsările și nedreptățile ce se făceau țăranilor, se cerea desființarea boierescului, împrumutarea țăranilor pe două treimi din fiecare moșie, prezentarea lor în Adunarea obștească, desființarea bătăii, desființarea capitației și a celorlalte impozite aplicate numai țăranilor și înlocuirea lor cu impozitul proporțional cu averea fiecăruia, dreptul pentru săteni de a-și alege dregătorii sătești din rîndurile lor ⁴¹. Majoritatea Comitetului marilor proprietari a acceptat revendicările țăranilor, cu excepția împrumutării. Majoritatea Comitetului proprietarilor mici a propus ca țăranii să rămînă în folosința loturilor ce posedau, dar să poată plăti în bani prețul zilelor de boieresc. O propunere semnată de 15 deputați, reprezentanți ai burgheziei, între care V. Mălinescu, ai minorității proprietarilor mici și ai unei părți a clerului susținea revendicările țăranilor. Costache Negri s-a pronunțat și el pentru împrumutarea țăranilor, dar pe o cale mai complicată, defavorabilă acestora. Recunoscînd importanța revendicărilor țărănimii, M. Kogălniceanu însă a declarat, la discuția generală, că țara nu era „luminată... pentru asemenea mare reformă“ ⁴². Punîndu-se la vot diferitele propuneri provocate de memoriul țăranilor, nici una n-a obținut majoritatea absolută. Al. I. Cuza, viitorul domn, a votat pentru propunerea lui Costache Negri, dar contra propunerii susținute de deputații țărani, de V. Mălinescu și alții.

Guvernele Puterilor, considerînd că discuțiile fuseseră lămuritoare, au consimțit ca Poarta să închidă cele două Adunări ad-hoc. Acestea revendicaseră cu fermitate unirea, dar nu rezolvaseră principala cerere a țăranilor, împrumutarea.

Pe baza lucrărilor Adunărilor ad-hoc și a informațiilor culese direct, Comisia de informare a alcătuit un lung raport în care propunea reorganizarea Principatelor pe o bază burgheză, mulțumindu-se să prezinte numai dorința de unire exprimată de Adunări, fără a o recomanda. Raportul a fost înaintat Con-

⁴⁰ D. A. Sturdza, ș.a. *op. cit.*, vol. VI, partea a II-a, p. 87—88.

⁴¹ *Ibidem*, vol. VI, partea I, p. 345—346.

⁴² *Ibidem*, p. 416.

ferinței reprezentanților celor șapte puteri, menită de a rezolva revendicările formulate de români.

Deschisă la Paris la 10/22 mai sub președinția lui Walewski, conferința și-a terminat lucrările la 7/19 august 1858 prin semnarea Convenției de la Paris, care a constituit pînă la tratatul de la Berlin din 1878 statutul internațional al României, iar pînă în iunie 1864 a fost și legea fundamentală a țării noastre. Moldova și Țara Românească nu erau constituite într-un stat unitar, cum ceruseră Adunările ad-hoc, ci formau o uniune cu numele de Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești. Ele urmau a se administra în afara oricărui amestec al Porții, autonomia lor deplină fiind garantată colectiv de puterile semnatare ale Convenției. Poarta nu putea interveni cu trupele sale decît în caz de „tulburări”, dar numai cu consimțămîntul tuturor celorlalte puteri. Moldova va da sultanului un tribut anual de 1 500 000 de piaștri, iar Țara Românească unul de 2 500 000. Tratatul încheiat de Curtea suzerană cu alte state „se vor aplica Principatelor în tot ceea ce nu va aduce vreo atingere imunităților lor”⁴³. Conducerea statului aparținea în fiecare principat unui domn și unei adunări electivă. Comisia centrală de la Focșani trebuia să pregătească proiectele de legi de interes comun, care urmau a fi supuse aprobării ambelor Adunări electivă spre a deveni legi. Domnul se alegea pe viață de Adunarea electivă, fiind necesară prezența a două treimi din deputați pentru a se proceda la alegeri. Era eligibil orice fiu al unui tată moldovean sau munten cu un venit funciar de trei mii de galbeni și care a îndeplinit timp de zece ani funcții publice sau făcea parte din Adunare. În afara legilor de interes local, toată legislația trebuia să fie comună ambelor principate, care aveau o singură înaltă curte de justiție și de casație și o organizație identică a miliției. Comandantul-șef al ambelor miliții în cazul întrunirii lor era numit alternativ de fiecare domn. Steagului fiecăreia din cele două miliții i se adăuga o banderolă de culoare albastră. Avînd un caracter burghez, Convenția prevedea că moldovenii și muntenii erau egali în fața legilor și la admiterea în funcțiile publice în oricare din principate, bucurîndu-se în mod egal de drepturi politice, indiferent de ritul creștin căruia aparțineau. Privilegiile, scutirile și monopoliurile oricărei clase trebuiau abolite și urma a se proceda „fără întîrziere la revizuirea legii care reglementează raporturile proprietarilor pămîntului cu cultivatorii în vederea îmbunătățirii stării țăranilor”⁴⁴. O anexă, intitulată *Stipulațiuni electorale*, însoțea convenția. Dreptul de vot era repartizat între moșieri, micii proprietari și pătura cea mai bogată a burgheziei, majoritatea zdrobitoare a populației țării fiind exclusă de la dreptul de vot. Puterile garante, guvernate de exponenți ai feudalității sau ai marii burghezii, au căutat să împiedice crearea unui stat burghez-democratic înaintat, care ar fi putut servi ca exemplu popoarelor subjugate de imperiile vecine.

Încă înainte de a fi ratificată și publicată, Convenția de la Paris era cunoscută în Principate. Înjumătățirea revendicărilor privind unirea, ca și pre-

⁴³ D. A. Sturdza ș.a., *op. cit.*, vol. VII, 1892, p. 308.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 313.

vederile electorale conservatoare, n-au înfrînt voința poporului român de a înfăptui un stat național unitar și democratic. Lupta pentru unire și progres social trebuia continuată.

Una din măsurile Conferinței de la Paris fusese ca alegerile pentru Adunările electivă să se facă sub conducerea căimăcămiilor prevăzute de Regulamentul Organic pentru cazurile de vacanță domnească. Ca urmare, căimăcămia moldovenească s-a compus din Ștefan Catargiu, Vasile Sturdza și Anastasia Panu, care ocupaseră demnitățile cele mai importante în ultimele săptămîni ale cîrmuirii lui Grigore Al. Ghica, iar Emanoil Băleanu, Ioan Manu și I. Al. Filipescu au fost numiți caimacami în Țara Românească, unde ocupaseră demnitățile corespunzătoare în momentul plecării lui Barbu Știrbei din domnie.

Toți trei caimacamii Moldovei fuseseră membri importanți ai mișcării unioniste, dar Ștefan Catargiu arătase încă din 1856 veleități de conducător și era bănuț că aspira să ajungă la domnie. Luîndu-se hotărîrea ca toate măsurile căimăcămiei să se ia prin majoritate, au fost numiți îndată numai unioniști în posturile-cheie : V. Alecsandri, secretar al statului ; I. A. Cantacuzino, șef al Departamentului Finanțelor ; colonelul Al. I. Cuza, locțiitor de hatman, adică șef al miliției. Curînd însă au izbucnit neînțelegeri în sînul căimăcămiei, determinate de manevrele lui Ștefan Catargiu, care deținea și Departamentul Treburilor din Lăuntru, cu scopul de a se face ales domn, fie chiar și cu sprijinul Porții și al Austriei. Contra voinței lui, legea presei a fost repusă în vigoare și ispravnicii separatiști ai ținuturilor, dintre care unii erau rude apropiate ale lui Ștefan Catargiu, au fost înlocuiți cu unioniști. Pentru a da motiv Porții să dizolve căimăcămia, Ștefan Catargiu n-a mai participat la lucrările acesteia, dar caimacamii unioniști au luat singuri măsuri, numînd director al Departamentului Treburilor din Lăuntru pe unionistul Al. Teriachiu, instalat cu forța armată, prezența lui Al. I. Cuza la comanda miliției dovedindu-se utilă cu această ocazie cauzei unirii. Cu tot sprijinul dat de marea boierime și de Poartă lui Ștefan Catargiu, caimacamii unioniști, sprijiniți de mase, l-au înlocuit cu I. A. Cantacuzino și au procedat la efectuarea alegerilor pentru Adunarea electivă. În lupta electorală dată, Partida națională era sprijinită de „Steaua Dunării“, gazeta lui M. Gogălniceanu, de „Zimbrul și vulturul“, cum se numea atunci fosta gazetă „Zimbrul“, și de „România“, publicația tînarului istoric B. P. Hasdeu. Conservatorii progresiști, partizani ai lui Grigore Sturdza, au scos gazeta „Constituționiarii“, iar conservatorii, în rîndurile cărora se adunaseră marii boieri separatiști grupați în jurul lui M. Sturdza, venit de la Paris pentru a-și pune candidatura la domnie, au scos gazeta „Patria“, redactată de separatistul N. Istrati.

Au fost aleși 60 de deputați, cărora li se adăuga mitropolitul, deputat de drept. Fiînd invalidați șase deputați și demisionînd Costache Negri, au rămas numai 54, din care Partida națională avea singură 31, adică o majoritate zdrobitoare ⁴⁵.

⁴⁵ Vasile Maciu, *Unirea Moldovei și Țării Românești în opera istoriografică a lui A. D. Xenopol*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Edit. Academiei, 1960, p. 214.

Căimăcămia din Țara Românească era compusă din doi conservatori — Emanoil Băleanu și Ioan Manu —, partizani ai lui Gh. Bibescu, și dintr-un conservator moderat, I. Al. Filipescu, partizan al fostului caimacam Alexandru Ghica. Curînd după numirea lor, caimacamii s-au grăbit să interzică întrunirile pînă la terminarea alcătuirii listelor electorale. Apoi au procedat la înlocuirea miniștrilor, administratorilor de județe și a celorlați funcționari numiți de fostul caimacam.

Interzicerea întrunirilor lovea în grupările progresiste ale Partidei naționale, care nu mai puteau lăsa pe unii proprietari, temători că li s-ar lua pămînturile spre a fi împărțite țăranilor dacă s-ar fi ales un domn progresist. Gazetele celor trei curente progresiste din zîndurile Partidei naționale — „Românul“ lui C. A. Rosetti, „Dîmbovița“ lui D. Bolintineanu și „Naționalul“ lui Vasile Boierescu —, deși urmărite cu severitate de cenzură, au început campania electorală. Grupările conservatoare n-aveau nici un organ de presă. Partizanii lui Gh. Bibescu și, într-o măsură mai mică, cei ai lui Barbu Știrbei erau însă sprijiniți de aparatul de stat și contau pe solidaritatea de clasă a moșierimii, care se temea că ar putea pierde moșiile dacă ar reuși la alegeri candidații Partidei naționale. În alcătuirea listelor electorale s-a dat o interpretare reacționară *Stipulațiunilor electorale*, căutîndu-se a se exclude cît mai mulți partizani ai grupărilor progresiste. C. A. Rosetti și Vasile Boierescu nu erau acceptați pe lista eligibililor la București pe motiv că n-aveau venitul anual de 400 de galbeni cerut, iar Cezar Bolliac a fost respins de pe lista alegătorilor din București sub pretextul că ar fi fost condamnat pentru fapte infamante, ceea ce nu era adevărat. De asemenea, Ion C. Brătianu a fost șters de pe listele electorale la Pitești pentru că fusese condamnat mai înainte la închisoare de un tribunal din Franța, deși *Stipulațiunile electorale* nu se refereau la condamnările politice, cum era cazul lui Ion C. Brătianu, ci la condamnările de drept comun. Caimacamul I. A. Filipescu, simpatizant al Partidei naționale, în calitatea lui de șef al Departamentului Dreptății, a ordonat tribunalelor județelor Ilfov și Argeș reînscierea celor menționați. În toată țara, administrația lua măsuri de falsificare a alegerilor, recurgînd la ștergerea de pe listele electorale, intimidarea, alungarea alegătorilor, alcătuirea unor procese-verbale cu rezultate false etc. După publicarea listei celor reușiți, liberalii radicali, nemulțumiți de rezultat obținut, cereau anularea alegerilor. Din cei 68 de deputați aleși (încă 4 erau deputați de drept), după calculele lui Béclard, consulul francez la București, 29 erau progresiști, adică aparțineau grupărilor Partidei naționale, iar 39 conservatori și moderați⁴⁶. Conservatorii dispuneau deci de o majoritate zdrobitoare în Adunarea electivă.

Lista candidaților la domnie publicată de căimăcămia din Moldova cuprindea nu mai puțin de 38 de persoane, majoritatea mari boieri conservatori, între care Mihail Sturdza, Alecu Balș, Ștefan Catargiu, dar și unioniști, ca Lascăr Catargiu, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Costache Negri. Cinci membri ai Partidei naționale candidau, deși nu fusese nici unul recunoscut

⁴⁶ D. A. Sturdza ș.a., *op. cit.*, vol. IX, București, 1901, p. 256.

candidat oficial al acestei organizații din cauza divergențelor dintre grupările naționale în problema împrăștiării țăranilor. Candidatura lui Costache Negri n-a fost acceptată de gruparea conservatoare moderată, pentru că el se declarase partizan al împrăștiării țăranilor. Lupta s-a dat în continuare între M. Kogălniceanu și Lascăr Catargiu: primul nu era însă acceptat de conservatorii moderați, celuilalt i se opuneau liberalii democrați și cei radicali, care se contopiseră pentru a promova transformările sociale. Pînă în seara zilei de 3/15 ianuarie 1859, Partida națională nu reușise să-și desemneze un candidat oficial la domnie, deși mai rămînea numai o zi pînă la alegere. Supărat, M. Kogălniceanu a plecat acasă și s-a culcat. Cei rămași în sala Muzeului de științe naturale, unde se țineau ședințele Partidei naționale, au ajuns în cele din urmă să propună candidatura colonelului Al. I. Cuza, comandantul miliției, care nu era de față și pentru care nimeni nu se pronunțase pînă atunci. Participant la mișcarea revoluționară de la 1848, devotat partizan al unirii, el era totuși considerat ca un liberal moderat, din care cauză candidatura lui a fost acceptată și de gruparea conservatorilor moderați. S-a încheiat un proces-verbal semnat de cei 31 deputați ai Partidei naționale, cărora li s-a adăugat a doua zi și un deputat independent. Alegerea candidatului unionist era asigurată, Al. I. Cuza urmînd a fi considerat ca deținătorul domniei pînă cînd Puterile vor accepta unirea deplină și principele străin, cum arăta rezoluția votată de Adunare la 5/17 ianuarie înainte de alegerea domnului.

În urma cuvîntării președintelui, biroul Adunării a chemat nominal pe deputați, care au votat succesiv „cu glas mare” pe Al. I. Cuza. Dintre cei 49 de deputați prezenți, numai candidatul Partidei naționale s-a abținut de la vot, fiind oprit de instrucțiunile de votare. Era ora 12 cînd președintele a proclamat ales domn al Moldovei pe Alexandru Ioan I. După depunerea jurămîntului acestuia, M. Kogălniceanu i-a adresat în numele Adunării o scurtă cuvîntare, în care spunea, printre altele, că, alegîndu-l pe el, țara a arătat că dorea „la legi nouă om nou”. Mai departe îi spunea: „Fii dar omul epocii..., fii bun, fii blînd, fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi...”⁴⁷.

Masele populare, care sprijiniseră alegerea unui partizan al progresului, au fost cuprinse de o mare bucurie, deoarece ele vedeau în alegerea lui Al. I. Cuza un succes al lor propriu. Entuziasmul a cuprins îndată întreaga Moldovă. Alegerea lui Al. I. Cuza a fost primită cu entuziasm și de partizanii unirii din Țara Românească. „Românul” scria chiar a doua zi, la 6/18 ianuarie, că „numele alesului a fost aclamat în toată România cu un singur vers: să trăiască Alexandru Cuza, alesul românilor...”.

Adunarea electivă munteană s-a deschis la 22 ianuarie/3 februarie 1859 pentru a valida alegerile de deputați și a proceda apoi la alegerea domnului. Alegerea unui reprezentant al moșierimii conservatoare, dată fiind majoritatea Adunării, ar fi primejduit nu numai înfăptuirea statului național, dar ar fi întîrziat și consolidarea orînduirii burgheze. Gruparea liberal-radicală, care se

⁴⁷ D. A. Sturdza ș.a., *op. cit.*, vol. VIII, București, 1900, p. 345.

afla în minoritate în Adunare, contesta legalitatea alegerilor și cerea sau anularea sau minuoșoasa lor revizuire, amenințând că altfel se va adresa națiunii printr-o chemare la luptă. Conservatorii, satisfăcuți de rezultatul alegerilor, nu acceptau însă nici anularea, nici revizuirea acestora. Ca urmare, gruparea liberal-radicală alcătuiše manifestul către popor, dar conservatorii moderați, partizani ai fostului caimacam și ai lui Ion Cantacuzino, care colaborau cu ea în cadrul Partidei naționale, ezitau. Pentru a nu se izola, gruparea liberal-radicală n-a lansat manifestul, dar prin „tribunii“ și „căzușii“ mișcării unioniste a chemat totuși masele la luptă, spre a sili Adunarea să consimtă cu ocazia validării mandatelor să aleagă o comisie compusă din partizani ai anulării sau ai revizuirii alegerilor.

Din prima zi, masele au asaltat clădirea Adunării și au pătruns și înăuntru, amenințând pe deputații conservatori. Peste noapte, cete de căzuși controlau străzile, intimidând pe conservatori. În dimineața zilei de 23 ianuarie/4 februarie, „o mulțime de oameni de toate clasele și de toate vârstele“⁴⁸, scrie unul din tribuni, N. T. Orășanu, a pătruns în curtea Adunării. În mulțime, Béclard remarcă „sute de țărani, recunoscuți după hainele lor de muncă“⁴⁹. Oștirea trimisă să îndepărteze mulțimea a fost retrasă în urma amenințării Adunării de popor, dar s-a ascuns într-o curte vecină, din care cauză poporul s-a înfuriat și a năvălit amenințător în clădirea Adunării. „O spaimă cumplită cuprinse un număr de deputați“⁵⁰, relatează Béclard, care asista din tribuna rezervată oficialității. Dându-se satisfacție poporului, oștirea a primit ordinul să se retragă în cazărni. În după-amiaza zilei, masele au trecut la acțiuni revoluționare. Țăranii arestați cu două zile înainte de autorități au fost eliberați cu forța, 28 dorobanți au fost dezarmați, poporul a năvălit în casa administratorului jud. Ilfoy, care ordonase arestarea țăranilor. Deputații conservatori au intrat în panică. Peste noapte, cete mari de căzuși circulau pe străzi, încrucișându-se cu patrulele de infanterie și cavalerie. Eder, consulul austriac, îndemna pe deputații conservatori să plece într-un oraș de provincie, unde Adunarea ar fi putut funcționa în siguranță⁵¹. Capii Partidei naționale, strânși la hotelul „Concordia“, erau și ei îngrijorați, temându-se că a doua zi masele ar fi putut provoca vărsări de sânge în rîndurile boierilor. Spre a ieși din impas, conducătorii majorității conservatoare, cei ai grupărilor progresiste și comandantul oștirii au dus în noaptea de 23 ianuarie/4 februarie spre 24 ianuarie/5 februarie 1859 tratative. După o oarecare rezistență din partea cîtorva fruntași ai grupării liberal-radicală, s-a ajuns la armistițiul întemeiat pe renunțarea tuturor grupărilor la candidații lor. În timpul tratativelor s-a pus și chestiunea alegerii lui Alexandru Ioan I, domnul Moldovei, dar nimic nu era încă hotărît în această privință.

⁴⁸ N. T. Orășanu, *O pagină a vieții mele sau 22, 23 și 24 ianuarie 1859*, București, 1861, p. 37.

⁴⁹ D. A. Sturdza ș.a., *op. cit.*, vol. IX, București, 1901, p. 268.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 270.

⁵¹ Dan Berindei, *Frământări politice și sociale în jurul alegerii domnitorului Cuza în Țara Românească*, în „Studii“, VIII (1955), nr. 2, p. 64.

În conformitate cu angajamentele luate, a doua zi oștirea a fost reținută în cazărmi, iar paza Adunării a fost încredințată unei gărzi de căuzași. Poporul, în număr mai mare decât în ajun, și-a împărțit forțele: o parte a rămas în grădinile învecinate cu clădirea Adunării, iar alta, cea mai numeroasă, s-a concentrat pe dealul Filaretului. Un alt „tribun“, I. G. Valentineanu, spune că poporul din grădinile vecine clădirii Adunării stătea pregătit „să măvălească în Cameră și să o silească a proclama de ales pe alesul Camerei Moldovèi...“⁵². Într-o ședință secretă, un deputat al Partidei naționale a propus alegerea lui Al. I. Cuza ca domn al Țării Românești pentru a se înlătura neînțelegerea dintre grupările conservatoare și cele progresiste și primejdia „anarhiei“, adică a insurecției maselor. Neavînd altă ieșire, majoritatea conservatoare a acceptat soluția propusă, care credea că va fi de scurtă durată, putînd fi anulată ca nelegală de puterile garante. Publicul din tribune și-a dat seama, îndată ce deputații au revenit în sală, că se hotărîse alegerea lui Al. I. Cuza. Poporul din grădinile din apropiere și cel de pe dealul Filaretului au revenit în grabă în jurul Adunării, manifestîndu-și entuziasmul pentru alegerea domnitorului moldovean. Mandatele au fost verificate într-un spirit de împăcare. Toți cei 64 de deputați prezenți au votat după validare pentru Al. I. Cuza, proclamat domn al Țării Românești în cadrul unui mare entuziasm al Adunării, al publicului din tribune și din sală, unde pătrunseseră numeroși căuzași, și al zecilor de mii de oameni care înconjurau pînă departe clădirea Adunării. Poporul, cu care fraterniza și oștirea, a manifestat pînă noaptea tîrziu bucuria sa pentru împlinirea pasului hotărîtor spre unire. Transmisă prin telegraf la Iași și în celelalte orașe principale ale celor două principate, știrea alegerii lui Al. I. Cuza la București a provocat o nemăsurată bucurie. Alegerea aceluiași domn în ambele principate a fost aprobată de toate spiritele progresiste din Europa, printre care și democratul revoluționar rus N. Cernîșevski, care considera că era necesar să se adauge celor două țări și Transilvania. Crearea unui stat constituțional, întemeiat pe libertățile burgheze, în sud-estul Europei constituia într-adevăr începutul destrămării absolutismului feudal în tot răsăritul continentului.

Al. I. Cuza a acceptat și domnia Țării Românești, deși știa că îndoita alegere era potrivnică prevederilor Convenției de la Paris. Pentru a împiedica majoritatea conservatoare să se decică de votul dat, el a încredințat în Țara Românească formarea guvernului fostului caimacam I. Al. Filipescu, care arătase oarecare spirit de înțelegere față de grupările progresiste. El era flancat însă de liberalul radical N. Golescu la Ministerul de Interne și de conservatorul Barbu Catargiu la Ministerul de Finanțe, formîndu-se astfel pentru cîteva luni o coaliție guvernamentală burghezo-moșierească. Contravenind Convenției de la Paris, moldovenii și muntenii demonstrau hotărîrea lor fermă de a nu se mulțumi cu uniunea impusă de puterile garante și de a duce mai departe lupta pentru contopirea celor două țări surori într-un singur stat național.

⁵² I. G. Valentineanu, *Alegerea, detronarea și înmormîntarea lui Cuza-Vodă, 1859, 1866, 1873, București, 1898*, p. 10.

Între masele populare și pentru grupările progresiste, dubla alegere reprezenta și pasul hotărîtor pe calea cuceririi puterii de forțele progresului.

Vestea alegerii lui Alexandru Ioan Cuza în ambele principate a provocat un mare entuziasm și în Transilvania, pentru că românii de acolo vedeau în statul național român viitorul lor eliberator de sub asuprirea străină.

Cu puțin înainte de a pleca la București să-și ia în primire al doilea tron, Al. I. Cuza era tentat ca, ajuns acolo, să proclame unirea completă, dar atitudinea evazivă a lui Victor Place, consulul Franței la Iași, și sfatul lui Gorceakov, conducătorul politicii externe a Rusiei, l-au determinat să se mulțumească deocamdată să domnească separat în ambele țări. Poarta, sprijinită de Curtea habsburgică, considera dubla alegere a lui Al. I. Cuza ca ilegală. Pentru a se clarifica situația, Franța a convocat conferința puterilor garante. Deschisă la Paris la 26 martie/7 aprilie 1859, conferința a ținut numai două ședințe, ultima la 2/14 aprilie, când majoritatea puterilor s-a pronunțat pentru recunoașterea dublei alegeri, opunându-se numai Turcia și Austria. Întreruptă de războiul din Italia, ea a fost reluată la 25 august/6 septembrie, când s-a terminat într-o singură zi, căci Austria, învinsă pe câmpul de luptă, nu se mai opunea, iar Turcia singură n-a îndrăznit să reziste celorlalte puteri.

Încă din mai 1859, administrația telegrafului din ambele principate a fost centralizată. După recunoașterea dublei alegeri, Al. I. Cuza a luat comanda ambelor oștiri, moldoveană și munteană, organizînd pentru amîndouă un singur stat-major; în anul următor s-au contopit și cele două ministere ale oștirii. Și alte măsuri, mai puțin importante, au fost luate pentru a pregăti centralizarea aparatului de stat al Principatelor Unite. În decembrie 1860, Al. I. Cuza trimitea însă puterilor un memoriu, pregătit încă din vară, în care cerea să se aprobe desăvîrșirea unirii celor două principate într-un singur stat și să i se permită să dea țării o nouă lege electorală. Poarta, tergiversînd satisfacerea revendicărilor formulate, în aprilie 1861 Adunările electivă, munteană și moldoveană, au cerut domnului întrunirea lor în vederea discutării în comun a proiectului de lege rurală alcătuit de Comisia centrală de la Focșani, dar cu intenția să procedeze și la proclamarea desăvîrșirii unirii. Pentru a întări presiunea asupra Porții, care convocase conferința reprezentanților puterilor ca să discute memoriul trimis de Al. I. Cuza, în Țara Românească s-a format un guvern liberal-radical sub conducerea lui Ștefan Golescu, iar în Moldova unul condus de Anastase Panu, ambele hotărîte să procedeze de urgență la desăvîrșirea unirii cu sprijinul maselor, ale căror revendicări se arătau hotărîte să le satisfacă îndată. Așa cum îl sfătuiseră Costache Negri, agentul Principatelor Unite la Constantinopol, Al. I. Cuza reîncepea „manevrele de la 48”, adică amenințarea cu revoluția. În iunie, agenții guvernului Ștefan Golescu agitau masele orașenești și țărănești contra moșierimii. Guvernele conservatoare ale puterilor, care nu voiau să audă despre răsturnări sociale și politice, au început să cedeze. Pentru a li se da satisfacție, guvernul Ștefan Golescu, socotit revoluționar, a fost înlocuit cu un guvern conservator condus de Dimitrie Ghica, expresie a majorității conservatoare a Adunării electivă. Ceva mai târziu, și guvernul lui Anastase Panu a fost înlocuit în

Moldova cu un guvern conservator condus de marele moșier Al. C. Moruzi. Prin aceste măsuri, Al. I. Cuza calma și teama de schimbări revoluționare a majorităților conservatoare din Adunări, care amenințau pe domn cu revendicarea prințului străin. În noiembrie 1861, domnul atrăgea atenția Porții că, dacă va amina din nou aprobarea desăvârșirii Unirii, el va convoca adunările electivă și o va proclama din proprie inițiativă. De teamă că s-ar fi putut ajunge și la proclamarea independenței, Poarta a consimțit să dea la 23 noiembrie/2 decembrie un firman de recunoaștere a contopirii administrației celor două principate, dar numai pe timpul vieții lui Al. I. Cuza. La 11/23 decembrie acesta a dat din Iași o proclamație către țară, în care anunța, fără să menționeze firmanul, desăvârșirea Unirii Principatelor cu aceste cuvinte: „...Unirea este împlinită! Naționalitatea română este întemeiată. Acest fapt măreț, dorit de generațiile trecute, aclamat de Corpurile legiuitoare, ochemat cu căldură de Noi, s-a recunoscut de Înalta Poartă, de puterile garante și s-a înscris în datinile națiilor”⁵³. În aceeași zi, ambele adunări, din Iași și București, și-au amânat lucrările pentru a se întruni la 24 ianuarie/5 februarie 1862 la București în cadrul unei Adunări Naționale. Cele două guverne au demisionat pentru a se alcătui un singur guvern.

La 22 ianuarie/3 februarie 1862 s-a format primul guvern comun al Principatelor Unite, sau, cum începea să li se spună acestora în interior, al României. El avea la conducere pe Barbu Catargiu, cel mai hotărât adversar al împrăștiării țărănilor, și cuprindea numai reprezentanți ai grupărilor conservatoare din Moldova și Țara Românească. La 24 ianuarie/5 februarie, în fața Adunării Naționale, provenită din contopirea celor două adunări electivă, și a guvernului comun, Alexandru Ioan I a citit de pe tribuna președintelui Adunării un mesaj, prin care consacra unirea completă și definitivă a celor două principate române dunărene. Despre unire, el spunea: „V-am zis că ea va fi precum România o va dori și o va simți”⁵⁴. Totodată, atrăgând atenția că s-a deschis o eră nouă pentru țară, cerea să nu se piardă din vedere necesitatea consolidării unirii prin „dezvoltarea progresivă a instituțiilor noastre”⁵⁵. Statul național român, deși nu cuprindea toate teritoriile locuite de români, era constituit. Prezența lui Al. I. Cuza la conducerea României constituia o asigurare că reformele burghize vor fi realizate, dar componența conservatoare a guvernului nemulțumea profund masele și grupările progresiste. După terminarea ședinței solemne a Adunării, în timp ce domnul și deputații progresiști erau ovaționați de mulțimea strânsă pe dealul Mitropoliei, membrii guvernului și deputații grupărilor conservatoare au fost huiduiți⁵⁶. O acțiune largă fusese organizată cu câteva zile înainte pentru concentrarea unei mase de

⁵³ Cuza - Vodă, *Mesagii, proclamații, răspunsuri și scrisori oficiale ale lui...*, Vălenii de Munte, 1910, p. 61.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 64.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 65.

⁵⁶ B. Dan (Dan Berindei), *Mișcarea țărănească condusă de Mircea Mălăeșu*, în „Buletinul științific, Secția de științe istorice și filozofice, economico-juridice a Academiei Republicii Populare Române”, t. III, 1951, p. 41.

orășeni și țărani cu scopul de a impune cu forța un guvern progresist cu prilejul consacării unirii. Guvernul a obținut însă de la domn, care voia să dea consacării unirii caracterul celei mai depline legalități, sprijinul oștirii. Cetele de țărani ajunse în apropierea Capitalei au fost atacate și împrăștiate de oștire, numeroși țărani au fost arestați. Lipsită de sprijinul țărănimii, mișcarea organizată s-a mărginit la manifestările de ostilitate față de conservatori din ziua de 24 ianuarie/5 februarie.

Rezultat al unui lung proces istoric, unirea Moldovei și Țării Românești în cadrul unui singur stat a fost înfăptuită prin lupta maselor conduse de grupările politice progresiste. Ea a constituit etapa cea mai importantă în formarea statului național român, dar acesta trebuia consolidat prin reformele burghize adânci, fără de care nu putea căpăta un caracter cu adevărat național, precum și prin cucerirea independenței. Acțiunile întreprinse în anii 1859—1861 și 1867—1868 pentru eliberarea Transilvaniei nu și-au ajuns ținta în această perioadă de reflux al luptei revoluționare europene.

La 25 martie/6 aprilie 1862, guvernul conservator al lui Barbu Catargiu a depus pe biroul Adunării proiectul de lege rurală elaborat de Comisia centrală de la Focșani în 1860, care emancipa pe țărani de servituțile feudale, deposedându-i însă de pământul ce-l aveau în folosință. Deși combătut cu vehemență de M. Kogălniceanu, care l-a denunțat potrivnic consolidării națiunii române și piedică a progresului, proiectul de lege, puțin modificat, a fost votat la 11/23 iunie de majoritatea conservatoare a Adunării. Un amendament, semnat de 22 de deputați progresiști, printre care M. Kogălniceanu, Ion Ghica, N. Golescu, Al. C. Golescu și colonelul G. Adrian, care prevedea împrăștierea țăranilor cu terenurile ce aveau în folosință în schimbul unei despăgubiri bănești, fusese respins. La 8/20 iunie, cu câteva zile înainte de votarea proiectului de lege rurală conservator, Barbu Catargiu a fost asasinat pe când pleca cu trăsura prefectului poliției Capitalei, N. Bibescu, de la Adunare, unde anunțase că a respins cererea unui Comitet de inițiativă de a i se da autorizația să convoace o mare adunare populară la 11/23 iunie pentru aniversarea revoluției din 1848. Lovitura dezorienta și înspăimînta pe conservatori, mai ales că domnul a refuzat să sancționeze proiectul de lege rurală votat de Adunare.

Al. I. Cuza n-a adus însă la guvern pe liberalii radicali, cum sperau aceștia, ci a format un guvern prezidat de liberalul moderat N. Crețulescu. Nemulțumiți, liberalii radicali, exponenți ai majorității burgheziei muntene și ai unei părți a burgheziei moldovene, au început o campanie de răsturnare a domnului. Campania lor rămânînd fără efect, ei s-au aliat la începutul anului 1863 cu adversarii lor de pînă atunci, conservatorii, pentru a-l înlocui pe Al. I. Cuza cu un prinț străin. În februarie 1863, monstruoasa coaliție, alcătuită în acest scop, era înființată. Neputînd trece la înfăptuirea reformelor burghize cu slăbul guvern condus de N. Crețulescu, domnul a format în octombrie 1863 un nou guvern, prezidat de M. Kogălniceanu, a cărui veche luptă pentru unire și pentru împrăștierea țăranilor îi creaseră un mare prestigiu în rîndurile burgheziei și moșierimii liberale, precum și în acelea ale maselor țărănești. Secularizarea averilor mănăstirești, prin care statul devenea

proprietar a ceva mai mult de un sfert din suprafața țării, și votarea legii de organizare a puterii armate au slăbit coeziunea monstroasei coaliții. La 18/28 martie 1864, M. Kogălniceanu a depus pe biroul Adunării un proiect de lege rurală, care dezvolta principiile din amendamentul propus de el în 1862 în numele grupărilor progresiste, dar la 13/25 aprilie Adunarea i-a dat un vot de blam. Ca urmare, la 2/14 mai s-a dat lovitura de stat, prin care Adunarea era dizolvată. Peste câteva zile s-a organizat un plebiscit, supunându-se aprobării poporului o constituție, numită Statut dezvoltător al Convenției de la Paris. Majoritatea zdrobitoare a cetățenilor bărbați obțineau dreptul de vot, burghezii și moșierii votând direct, în timp de țărani votau prin intermediul unor delegați. Se întăreau însă mult prerogativele domnului în dauna Corpurilor legiuitoare (Adunarea electivă, Corpul ponderator și Consiliul de stat). La 15/28 iunie reprezentanții din Constantinopol ai puterilor garante și Poarta recunoșteau Principatele Unite dreptul deplin de a-și modifica legile⁵⁷. Peste o lună și jumătate, la 14/26 august 1864, a fost promulgat printr-un decret semnat de domn și de toți miniștrii proiectul de lege rurală prezentat în martie Adunării, puțin modificat de Consiliul de stat. Țăranii erau emancipați de servituțile feudale și împroprietăriți cu pământurile la care aveau dreptul în virtutea legilor în vigoare, fiind obligați să plătească moșierilor, prin intermediul statului, o grea despăgubire bănească. O bună parte din țărani au primit loturi minuscule, din producția cărora nu puteau trăi, din care cauză au fost nevoiți să-și vîndă o mare parte din forța lor de muncă. Un număr destul de mare de țărani (însurăței etc.) n-au primit de loc pământ, întrucât prevederile legii referitoare la împroprietărirea lor s-au aplicat de-abia în 1878, după terminarea războiului de independență. Cu toate insuficiențele ei, reforma agrară din 1864 a constituit un pas înainte în dezvoltarea social-economică a României și în consolidarea „națiunii”, cum spunea M. Kogălniceanu.

Opera de organizare a societății cu instituții burgheze continua. S-a făcut legea de organizare a instrucțiunii, prin care învățămîntul primar a devenit gratuit și obligatoriu. În 1860 se înființase Universitatea din Iași, iar în 1864 s-a înființat Universitatea din București. La 1/13 mai 1865 s-au pus în aplicare Codul penal și Codul de procedură penală, a căror aplicare desființa de fapt jurisdicția consulară străină, care făcuse atîta rău economiei și demnității naționale. Puterile garante au fost nemulțumite de această măsură, care lovea în interesele lor și constituia un pas înainte către independență. Consulii lor s-au prezentat *in corpore* la domn spre a protesta, dar n-au primit satisfacție. În special Imperiul habsburgic era nemulțumit pentru că avea în Principatele Unite un mare număr de supuși, pe care-i folosea ca să subjuge țara din punct de vedere economic. O altă lege de mare importanță pentru consolidarea societății burgheze a fost aceea prin care s-a pus în aplicare la 1/13 decembrie 1865 Codul civil, după ce se promulgaseră legea de organizare judecătorească și cea de procedură civilă.

⁵⁷ Paul Henry, *L'abdication du Prince Couza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie. Documents diplomatiques*, Paris, 1930, p. 125.

Statul național român era acum constituit ca stat burghez, atât prin baza, cât și prin instituțiile sale. El nu numai că nu cuprindea întregul teritoriu locuit de poporul român, dar, deși avea suveranitate națională internă și o deplină autonomie, nu se bucura totuși de independență și suveranitate națională în relațiile cu alte state. Problema fundamentală pentru poporul român devenea acum cucerirea independenței și a suveranității statului.

Reforma agrară nemulțumise moșierimea și pe marii arendași, domnia autoritară nemulțumise burghezia, iar acțiunile pregătitoare pentru proclamarea independenței pe capitaliștii străini. Deficiențele aparatului de stat, puțin controlat, făceau ca finanțele publice să sufere. Toate acestea au făcut ca în vara anului 1865 monstroasa coalitie să se reorganizeze și, în noaptea de 11/23 februarie 1866, să poată sili pe Al. I. Cuza să abdice. În primăvara și vara aceluiași an a fost instaurat regimul politic burghezo-moșieresc, expresie a alianței burgheziei cu moșierimea și a colaborării lor cu capitaliștii străini. Prințul Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, adus din Prusia cu consimțământul lui Napoleon al III-lea, a cărui rudă era, avea rolul de a arbitra neînțelegerile dintre cele două clase dominante și de a apăra interesele capitaliștilor străini. Constituția din 1866 se întemeia pe principiul apărării proprietății private a mijloacelor de producție și pe împărțirea puterii politice între cele două clase dominante, deși drept de vot aveau și țărani și muncitorii, care însă votau prin delegați, fiind înșelați aproape totdeauna. Se asigurau libertățile burgheze — a individului, a conștiinței, a presei — dar de ele se foloseau deplin numai burghezi și moșierii. Numele țării era cel cerut de Adunările ad-hoc: România; în cuprinsul Constituției nu se menționa dependența țării față de Imperiul otoman. Cu punerea în aplicare a Constituției din 1866, regimul burghezo-moșieresc începea să funcționeze.

După efectuarea reformelor burgheze, capitalismul s-a dezvoltat într-un ritm tot mai viu. Deși capitalurile bănești necesare economiei erau insuficiente și în relațiile agrare resturile feudale erau puternice, în perioada 1864—1877 producția agricolă s-a dublat, iar cea industrială s-a triplat. S-a construit o rețea de căi ferate de aproape 1 250 km, s-a dezvoltat mult rețeaua de șosele existentă, s-a extins rețeaua telegrafului. S-a promulgat legea pentru înființarea unui nou sistem monetar și pentru emiterea monetelor naționale (1867), au luat ființă instituții noi de credit, s-a extins piața internă, s-a dezvoltat comerțul exterior, balanța comercială a țării fiind mereu excedentară, ceea ce contribuia la acumularea de capitaluri. Armata a fost reorganizată și mărită; aparatul de stat s-a îmbunătățit; învățământul, deși lent, s-a dezvoltat. Cultura a cunoscut o puternică înflorire.

Poporul român luptase de la formarea sa pentru libertate. În timpul revoluției din 1848, dar mai ales în primii ani care i-au urmat, românii au luptat atât pentru reorganizarea societății pe baze burgheze, cât și pentru unitatea și independența națională. În anii 1855—1866, când lupta revoluționară pe plan european era în reflux, preocupați să înfăptuiască unirea și reformele burgheze, românii revendicau numai incidental și în formule acoperite independența statului, deși erau neconțenți preocupați de ea. Pe măsură ce capi-

talismul se dezvoltă, se dovedea tot mai mult că dependența față de Imperiul otoman constituia o frână în calea propășirii societății românești.

Toate clasele doreau independența statului, dar fiecare în conformitate cu interesele ei. Moșierimea, care-și putea vinde în libertate cerealele în străinătate și se simțea apărată în ultimă instanță de turci contra răscoalelor țărănești, aștepta să obțină independența statului prin consensul puterilor garante, atunci când descompunerea Imperiului otoman va fi destul de avansată. Ca exportatoare de cereale, în concurență cu moșierimea rusă din Ucraina și din nordul Caucazului, ea nu accepta colaborarea cu Rusia contra Porții pentru a obține independența statului, preferând să facă statelor capitaliste concesii economice păgubitoare pentru industria autohtonă. Prima acțiune în această direcție a fost încheierea convenției vamale și comerciale cu Austro-Ungaria (1875), conform căreia cerealele și vitele din România puteau fi exportate în monarhia habsburgică fără a plăti taxe vamale, iar unele produse industriale austro-ungare puteau fi importate în România de asemenea fără a plăti taxe vamale. Prin această convenție se călca însă și una din prevederile principale, potrivnice independenței țării noastre, ale Convenției de la Paris, anume aceea ca Principatele Unite să nu poată încheia cu alte state tratate și convenții cu prevederi similare celor încheiate de Poantă. Burghezia era direct interesată ca statul să-și cucerească independența cât mai curînd, căci numai atunci ea ar fi putut impune o politică de protejare vamală a producției industriale autohtone. Din această cauză, cînd guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu a încheiat convenția comercială menționată, burghezia a pornit o ofensivă puternică pentru a-l înlătura. Muncitorimea, care se forma ca clasă pentru sine și nu se putea dezvolta decît pe măsura dezvoltării industriei autohtone, lupta cu hotărîre pentru cucerirea independenței. Țăranii, în mintea cărora persista amintirea cumplitelor jafuri otomane din trecut, vedeau în cucerirea independenței statului deschiderea posibilității de a pune mîna pe pămînturile moșierești, stropite cu sîngele și cu sudoarea lor. Neavînd o industrie de armament și nici posibilitatea de a cumpăra cantități mai mari de arme și tunuri din Occident din cauza opoziției Austro-Ungariei, a Imperiului otoman și chiar a Rusiei, România nu-și putea cuceri singură prin război independența, deoarece Imperiul otoman dispunea de forțe mult mai numeroase și-și putea procura cantități mari de armament și muniții. O revoluție europeană care să răstoarne Imperiul feudal otoman, dar care ar fi putut răsturna și alte state asupritoare, nu era cu putință, mai ales după ce burghezia întregului continent trecuse de curînd prin teama provocată de Comuna din Paris. Pentru a-și cuceri independența, România putea utiliza criza în care se aștepta să între dominația feudalilor otomani în Peninsula Balcanică, determinată de ascuțirea contradicțiilor de clasă și naționale.

În iulie 1875 răscoala țăranilor din Herțegovina și Bosnia a redeschis chestiunea orientală. Răsculații erau ajutați de agenții habsburgici din provinciile slave din sud-estul Austro-Ungariei și, într-o măsură mai mică, de sîrbi. În aprilie 1876 a izbucnit și răscoala bulgarilor din sudul Balcanilor, condusă de un Comitet revoluționar ce se afla în România, dar care se afla sub influen-

ența Rusiei țariste. Pentru a slăbi influența capitaliștilor englezi și francezi în Imperiul otoman, Germania alimenta expansiunea Rusiei și Austro-Ungariei în Balcani, împingându-le să se înțeleagă. Guvernul țarist, care pregătea războiul contra Porții sub lozinca eliberării slavilor sudici, nu putea accepta cu ușurință ca Herțegovina și Bosnia să treacă de sub stăpânirea otomană sub cea habsburgică. La rândul ei, nici Curtea habsburgică (sprijinită în secret de Germania) nu vedea cu ochi buni instalarea Rusiei în Balcani. Răsturnarea sultanului Abdul-Aziz de junii turci la 18/30 mai 1876 a adâncit și mai mult criza Imperiului otoman. Crezând că acesta se va prăbuși la cea dintâi lovitură din afară, Serbia i-a declarat război la 18/30 iunie, urmată curînd de Muntenegru. Țarul Alexandru al II-lea și împăratul Francisc-Iosif s-au grăbit să se întîlnească la Reichstadt în Boemia (26 iunie/8 iulie 1876), unde au ajuns la un acord de principiu ca, în cazul prăbușirii Imperiului otoman, Austro-Ungaria să primească cea mai mare parte din Herțegovina și Bosnia, Rusia urmînd să ia sud-vestul Basarabiei de la România și Batum în sudul Caucazului și să creeze un principat bulgar la nordul Balcanilor, autonom dar vasal Porții.

În România, răscoala bulgarilor în aprilie 1876 a coincis cu înlăturarea forțată a conservatorilor de la guvern și înlocuirea lor de coaliția de la Mazarpașa, în guvernul căreia M. Kogălniceanu era ministru al afacerilor externe. Adîncirea crizei Imperiului otoman l-a determinat pe M. Kogălniceanu să ceară Porții și puterilor garante, într-o notă trimisă prin agenții diplomatici români din străinătate la 16/28 iunie, acceptarea a șapte revendicări, care conțineau recunoașterea *de fapt* a independenței României⁵⁸. Anglia și Franța s-au arătat potrivnice revendicărilor. Rusia le considera neoportune, iar celelalte puteri nu se arătau dispuse să le sprijine. La 20 iulie/1 august, M. Kogălniceanu a trimis o nouă notă, mai amenințătoare, dar nici aceasta nu și-a atins scopul. Peste cîteva zile, guvernul coaliției de la Mazarpașa a demisionat, ca urmare a punerii sub acuzare de Adunarea Deputaților a foștilor miniștri ai guvernelor conservatoare din anii 1871—1876, cu excepția primului ministru al guvernului Coaliției. Noul ministru al afacerilor externe, N. Ionescu, exponent al Frațiunii liberale și independente, s-a declarat partizan al neutralității. Totuși, după „o vizită de curtoazie“ făcută în august lui Francisc-Iosif, venit la Sibiu, I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, a făcut la sfîrșitul lunii septembrie o vizită și țarului Alexandru al II-lea, care se afla la Livadia în Crimeea împreună cu principalii săi demnitari. La cererea de a se permite armatelor ruse să treacă pe teritoriul României pentru a lupta contra turcilor, s-a propus încheierea unei convenții între România și Rusia, la care guvernul țarist a consimțit după cîteva zile. Textul convenției a fost elaborat în secret la București în noiembrie 1876, documentul urmînd a fi semnat cînd Rusia va hotărî să înceapă războiul, pe care, venind iarna, l-a amînat.

La sugestia lui Gorceakov, Anglia a convocat la Constantinopol o conferință a puterilor semnatare a tratatului din Paris din 1856, spre a impune

⁵⁸ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I (partea a II-a), București, Edit. Academiei, 1954, p. 193—194.

Porții autonomia Herțegovinei, Bosniei și Bulgariei. Guvernul român a trimis un delegat spre a cere conferinței să declare neutralitatea teritoriului României în cazul unui război între două puteri vecine, dar nici unul dintre reprezentanții puterilor participante n-a consimțit să aducă cererea în dezbaterile conferinței. După ce conferința își începuse lucrările, Poarta a dat la 11/23 decembrie o constituție liberală, care proclama egalitatea politică a tuturor locuitorilor Imperiului indiferent de religie. În constituția otomană, România (ca și Serbia, Muntenegru și Egiptul) era considerată o simplă provincie otomană, cea ce a indignat opinia publică românească. Închiderea conferinței și refuzul Porții de a accepta propunerile ei, reînnoite prin protocolul încheiat de celelalte puteri la 19/31 martie 1877 la Londra, a determinat Rusia să facă ultimele pregătiri de război. La 6/18 martie se semnase o convenție secretă ruso-austro-ungară, confirmând o alta din Budapesta datată 3/15 ianuarie 1877, pe baza acordului de la Reichstadt. La cererea Rusiei, la 4/16 aprilie 1877 s-a semnat la București și convenția româno-rusă, prin care România permitea trecerea armatelor ruse, considerate prietene, Rusia obligându-se să mențină și să respecte „drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și apăra integritatea actuală a României”⁵⁹. Peste două zile, guvernul român a decretat mobilizarea armatei, a miliției și a gărzilor civice. Diviziunile I și II erau concentrate la Calafat și în împrejurimi, iar diviziunile III și IV între Oltenița și Giurgiu, la sud de București, pentru a împiedica pe turci să invadeze țara. Rusia a declarat război Porții la 12/24 aprilie și trupele ei au trecut frontiera României. Peste câteva zile, Corpurile legiuitoare ale României au aprobat convenția româno-rusă. Convingându-se că România colaborează cu Rusia, Poarta a ordonat ca bașibuzucii să atace malul stâng al Dunării. Vase otomane au bombardat la 21 aprilie/3 mai Brăila, iar artileria otomană a bombardat la 26 aprilie/8 mai Calafatul, Bechetul, Oltenița și Călărași. Trupele ruse avansau încet spre Dunăre, așa încât numai la mijlocul lunii mai ele se fixau pe malul nordic al fluviului de la gura Oltului la Mare. Pe măsura sosirii armatelor ruse, cele două divizii române din sudul Bucureștilor s-au deplasat spre sudul Olteniei. Mobilizarea fiind terminată, armata română, fără miliții și gărzile civice, se ridica la 58 700 de ostași cu 190 de tunuri.

La 29 aprilie/11 mai, ca urmare a ostilității otomane, câțiva deputați au propus Adunării să voteze o moțiune prin care se declara starea de război cu Poarta și se proclama independența statului. Atitudinea nehotărâtă a reprezentanților guvernului a făcut, după lungi discuții, să se voteze o altă moțiune, care constata starea de război între România și Imperiul otoman și autoriza guvernul „să pună toată stăruința și să ia toate măsurile spre a apăra și a asigura existența statului român, astfel ca la viitoarea pace România să iasă cu o pozițiune politică bine definită și națiunea de sine stătătoare să poată împlini misiunea sa istorică”⁶⁰. Opinia publică a fost profund nemulțumită,

⁵⁹ *Documente privitoare la istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, București, Edit. Academiei, 1952, p. 112.

⁶⁰ „Monitorul oficial al României”, 1877, nr. 110 din 15/27 mai, p. 3 264.

pentru că nu se proclamase categoric independența statului. Exprimînd voința de libertate a poporului, la 9/21 mai, în urma unei interpelări a deputatului N. Fleva, M. Kogălniceanu a declarat în numele guvernului că România era o „națiune de sine stătătoare”. Adunarea deputaților a votat apoi o moțiune prin care lua „act că rezelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrară lor oficială”⁶¹. Senatul a votat în aceeași zi o moțiune asemănătoare. Proclamarea independenței a provocat un mare entuziasm în rîndurile publicului din tribune și în mulțimea strînsă și de data aceasta în jurul clădirii Adunării. Marele act al proclamării independenței avea o adîncă semnificație. România arăta că independența sa era rezultatul voinței națiunii române, nu al voinței puterilor garante, care refuzaseră cu puțin înainte s-o ajute să-și obțină suveranitatea. Rusia a recunoscut *de facto* independența României, urmînd s-o recunoască *de jure* la sfîrșitul războiului. Poarta a declarat România rebelă și că își va păstra drepturile asupra ei. Anglia și-a arătat față ostilitatea, iar celelalte puteri declarau că își amîna hotărîrea lor pînă la încheierea păcii.

Pentru recunoașterea independenței de puterile garante, Imperiul otoman trebuia învins. Armata română asigurase fixarea armatelor ruse pe Dunăre și guvernul român propusese celui rus colaborarea ei militară în sudul fluviului, dar pe baza unei convenții și cu un sector propriu de front, pentru a se putea recunoaște contribuția ei, însă guvernul țarist n-a acceptat condițiile puse, voină ca armata română să fie utilizată de comandamentul rus acolo unde va avea nevoie. Neajungîndu-se la înțelegere, armata română a rămas concentrată în sudul Olteniei. O armată rusă a trecut Dunărea la 10/22 iunie între Brăila și Galați, iar altele pe la Zimnicea la 15/27 iunie, sprijinite de tragerile de artilerie ale armatei române între Gruia și Turnu-Măgurele. În timp ce armata rusă trecută în nordul Dobrogii a fost repede oprită de turci, armatele trecute pe la Zimnicea au înaintat mai adînc spre est, sud și vest. Înaintarea spre est a fost și ea oprită de-a lungul rîului Lom, deoarece turcii concentraseră numeroase forțe în cadrilaterul Rusciuc-Șumla-Silistra-Varna. Detașamentul comandat de generalul Gurko a reușit să treacă Balcanii pe la Șipka, ajungînd la 14/26 iulie la Stara Zagora, în sud-estul Bulgariei. Armata care înainta spre vest a atacat cetatea Nicopole, cucerită la 4/16 iulie, românii de la Turnu-Măgurele și Islaz contribuind și ei cu trageri de artilerie și infanterie dinspre nord. După cucerirea Nicopolei, aripa de vest a armatei ruse a atacat la 8/20 iulie cetatea Plevna, așezată la încrucișarea drumurilor Vidin-Tîrnova și Nicopole-Vrața-Sofia și apărată de circa 30 000 de turci, sub comanda unui bun general, Osman-pașa. Atacul a fost respins de forțele superioare turcești. La 18/30 iulie atacul rus a fost repetat, fiind însă și de data aceasta respins. În același timp, detașamentul ajuns la Stara Zagora a fost respins de turci pînă la trecătoarea Șipka, pe creasta Balcanilor, pe care turcii o atacau spre a o cucerii. Osman-pașa se pregătea să ia ofensiva spre Nicopole

⁶¹ „Monitorul oficial al României”, 1877, nr. 118 din 27 mai/8 iunie, p. 3 453.

și Tîrnova spre a bloca armata rusă de la Șipca și a împinge restul armatelor ruse la nordul Dunării.

Încă din ajunul celui de-al doilea atac asupra Plevnei, generalul Krüder, comandantul aripii de vest a armatei ruse, ceruse românilor să treacă Dunărea spre a prelua Nicopole, dar a fost refuzat pentru că nu exista „o învoială specială pentru cooperarea armatelor rusă și română”⁶². Totuși, o parte din Divizia a IV-a a trecut Dunărea și a preluat cetatea Nicopole, așa încît toate forțele ruse de aici au putut participa la al doilea atac asupra Plevnei. A doua zi după respingerea acestuia, arhiducele Nicolae, comandantul armatelor ruse de la Dunăre, a cerut insistent colaborarea armatei române la sudul fluviului. Pentru a împiedeca ofensiva lui Osman-pașa spre est și nord-est, au trecut îndată la Nicopole și celelalte unități ale Diviziei a IV-a, iar peste câteva săptămîni au trecut Dunărea, îndreptîndu-se spre Plevna, și Diviziile a III-a și cea de rezervă, nou înființată, în sudul Olteniei rămînînd diviziile I și II. Urmarea a fost că Osman-pașa, care pornise din Plevna ofensiva contra rușilor, și-a retras trupele în cetate și a făcut noi pregătiri de apărare. Acesta a fost primul rezultat apreciabil al intervenței armatei românești în sudul Dunării.

La al treilea atac asupra Plevnei, cerut cu insistență de comandamentul rus, românii au participat cu circa 38 000 de oameni și 108 tunuri, cam cu tot atîtea forțe umane cîte aveau și rușii. Turcii, care făcuseră numeroase și puternice fortificații pe dealurile din nordul, estul și sudul Plevnei și dispuneau de circa 50 000 de oameni, au rezistat asaltului româno-rus din 30 august/11 septembrie 1877. Numai românii au putut să cucerească puternica redută Grivița I. Respingerea unui nou atac dat de români peste cîteva zile a convins comandamentul româno-rus că Plevna trebuia cucerită prin asediu. După ce rușii au adus noi forțe militare, Plevna a fost complet încercuită în luna octombrie. Așteptîndu-se ca asediații să termine proviziile de alimente, un detașament român, ajutat de cîteva sute de călăreți ruși, a atacat și a cucerit în zilele de 7/19—9/21 noiembrie 1877 cetatea Rahova, așezată pe Dunăre în fața gurii Jiului, de unde turcii puteau veni în ajutorul lui Osman-pașa în momentul cînd acesta s-ar fi hotărît să încerce o ieșire spre sud-vest. La 28 noiembrie/10 decembrie, Osman-pașa a pornit un puternic atac asupra trupelor ruse din sectorul de vest. Atacat la rîndul său de români dinspre nord-vest, la Opanez, după șase ore de lupte grele el s-a predat cu peste 45 000 de oameni. Lupta cea mai importantă din războiul din 1877—1878 fusese cîștigată, rod al frăției de arme româno-ruse.

După căderea Plevnei, trei divizii românești au compus Corpul de vest, a cărui misiune era să înfrîngă forțele armate otomane din vestul Bulgariei, în special pe cele din puternica cetate Vidin, fiind sprijinit de Divizia de rezervă, care se afla la Calafat în fața Vidinului. O divizie românească după ce a

⁶² *Memoriile regelui Carol I al României. (De un martor ocular)*, vol. X, București (1912), p. 29.

escortat prizonierii în țară, a înlocuit unitățile ruse din fața Silistrei și Turtucaiei, la Călărași și Oltenița. După cucerirea a numeroase localități fortificate și apărute de turci, la 12/24 ianuarie 1878 Corpul de vest a pornit atacul asupra fortificațiilor exterioare ale cetății Vidin. Majoritatea acestor fortificații au fost cucerite pînă seara, lupta cea mai grea dîndu-se la Smîrdan, localitate situată la cîtiva km vest de Vidin, unde turcii construiseră trei redute. În zilele următoare, Vidinul a fost supus unui bombardament puternic, pregătit al asaltului final. Acesta n-a mai fost dat, intervenind armistițiul încheiat la 19/31 ianuarie 1878 între turci și ruși, aceștia ajungînd cu ofensiva lor pînă în apropiere de Constantinopol. Pe baza clauzelor armistițiului, turcii au evacuat Vidinul și Belogradicul, care au fost ocupate de români.

La tratativele de armistițiu, comandamentul rus nu acceptase delegatul guvernului român, motivînd că n-avea instrucțiuni de la guvernul său ca să-l primească. La 19 februarie/3 martie 1878 s-a semnat la San Stefano, o localitate în apropiere de Constantinopol, tratatul de pace între Rusia și Imperiul otoman. Se recunoșteau independența României, Serbiei și Muntenegrului și autonomia Bulgariei. Rusia primea Dobrogea (rezervîndu-și dreptul s-o schimbe cu cele trei județe ale României din sud-vestul Basarabiei), precum și importante teritorii în sudul Caucazului. Încheind tratatul de la San Stefano, guvernul țarist era conștient că va trebui să accepte modificarea lui, deoarece toate puterile din centrul și vestul Europei, inclusiv Germania, voiau ca pacea să fie definitivată printr-un congres al celor șapte puteri semnatare ale tratatului de pace de la Paris din 1856. Austro-Ungaria ținea să anexeze Herțegovina și Bosnia, cum acceptase Rusia prin convenția de la Budapesta, iar Anglia se opunea ca Rusia să se apropie în vreun fel oarecare de Constantinopol. După tratative secrete, în care s-a ajuns la înțelegere între Rusia, Austro-Ungaria și Anglia, Bismarck a convocat pentru 1/13 iunie 1878 la Berlin un congres al puterilor participante la Congresul de la Paris din 1856. La Congres au fost primiți într-o ședință și delegații români, președintele Consiliului de Miniștri, I. C. Brătianu, și ministrul afacerilor externe, M. Kogălniceanu, care au declarat că nu erau de acord cu prevederile din tratatul pregătit la Congres care priveau România. La 1/13 iulie lucrările Congresului de la Berlin s-au terminat prin semnarea unui tratat. Austro-Ungaria a primit spre administrare Herțegovina și Bosnia, Rusia primea în sudul Caucazului Arda han, Cars și Batum, iar în Europa cele trei județe din sud-vestul Basarabiei. Principatul autonom al Bulgariei a fost redus la teritoriul dintre România și Balcani, dar s-a creat la sudul acestora o provincie autonomă, Rumelia Orientală, condusă de un guvernator creștin numit de Poartă. Se recunoștea independența României, Serbiei și Muntenegrului, condiționată de recunoașterea egalității de tratament a tuturor locuitorilor lor, indiferent de religia sau de confesiunea căreia aparțineau. Serbia și Muntenegru au primit noi teritorii. României i s-a dat Dobrogea, care-i fusese luată de turci cu 450 de ani în urmă, locuită în majoritate de români. Se extindea autoritatea Comisiei europene a Dunării pînă la Galați, România devenind și ea membră a Comisiei. Pînă în 1880 toate statele semnatare ale tratatului de la Berlin au ratificat recunoaște-

rea independenței României, care fusese nevoită să facă mari concesii economice capitaliștilor germani, englezi și francezi. România devenise un stat independent și suveran, egal în drepturi cu toate celelalte state independente și suverane. Prin cucerirea independenței și suveranității, statul național român se consolida. Unitatea națională a românilor nu era încă terminată, dar România constituia baza viitoare ei realizări. Dispunând de un stat independent și suveran, societatea românească se putea dezvolta de aici înainte într-un ritm mult mai viu, atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere social, politic și cultural.

Independența României a fost cucerită prin participarea la război, căci, după Rusia, ea a dat cea mai mare contribuție militară, ridicată global la 20% din totalul ostașilor care au luptat la Dunăre pentru înfrângerea armatelor otomane. România a adus și o contribuție economică importantă, ea fiind o bază de aprovizionare și de mijloace de transport atât pentru armata română, cât și pentru cea rusă.

Eforturile militare și economice depuse de România se datorează poporului, care a dat cea mai mare parte a jertfelor de vieți și a suportat greutățile economice ale purtării războiului. Majoritatea rechizițiilor de alimente și fîn au fost făcute de la țărani, iar cele 264 394 de care cu atelajele lor au fost rechiziționate numai de la țărani. Masele au făcut și numeroase ofrande de bani, alimente, îmbrăcăminte și încălțăminte pentru armată, ușurând în felul acesta sarcinile financiare ale statului. Moșierimea, în schimb, a sabotat în mare parte războiul, iar burghezia, care l-a condus, și-a precupețit jertfele.

Războiul dus de români în 1877—1878 a fost drept, fiind făcut cu scopul cuceririi independenței patriei noastre dintr-o veche dependență față de Imperiul otoman, care împiedicase dezvoltarea normală a poporului român. Cucerindu-și independența patriei prin propriile lor jertfe, românii se înălțau în propriii lor ochi, priveau cu mai multă încredere viitorul. Într-o țară independentă, masele se ridicau cu mai multă îndrăzneală la luptă împotriva exploatarea claselor dominante. Ele dezvoltau lupta lor pentru a cuceri, cum a spus C. A. Rosetti la vestea capitulării lui Osman-pașa, și Plevna internă.